

Komparace výskytu sociálně patologického jevu šikana na ZŠ v České a Irské republice

Kristýna Poullová

Bakalářská práce
2007

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kristýna POULOVÁ**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Komparace výskytu sociálně–patologického jevu šikana na základních školách v České Republice a Irské Republice.**

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretických východisek pro praktickou část práce.
Charakteristika výzkumného souboru.
Provedení výzkumu, zpracování a vyhodnocení výsledků.
Stanovení odpovídajícího závěru spojeném s formací vlastního projektu.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KOLÁŘ, M. (Ed.). Školní šikanování

Praha: Společenství proti šikaně, 2004. ISBN 80-239-2994-1.

(Sborník z 1. celostátní konference v Olomouci 30.3. 2004)

ŘÍČAN, P. (1995): Agresivita šikana mezi dětmi. Praha: Portál.

O' MOORE, A.M. (1995). Bullying behaviour in children and adolescents in Ireland. Children and Society, 9:2, 54-72.

BYRNE, B. (1993). Coping with Bullying in Schools. Dublin: The Columba Press.

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Mgr. Svatava Kašpárková, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

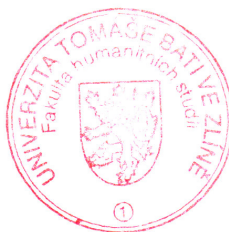
Datum zadání bakalářské práce:

23. února 2007

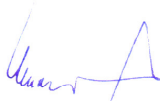
Termín odevzdání bakalářské práce:

25. května 2007

Ve Zlíně dne 23. února 2007

L.S.

Ing. Jitka Chudarová
pověřená děkanka

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
ředitel ústavu

ABSTRAKT

Bakalářská práce zkoumá problematiku výskytu sociálně-patologického jevu šikana na druhém stupni základních škol, a to komparativně ve 2 zemích EU - České Republice a Irské Republice. Poněvadž jde o téma velmi rozsáhlé, zabývá se tato práce pouze dílčími aspekty celé problematiky. Nejprve je z teoretického pohledu analyzována sociálně-pedagogická definice šikany a sní spojené pojmy-agrese, typologie obětí, dále jsou hlouběji zkoumány formy a metody prevence šikany ve školách v obou zemích. Cílem teoretické části práce je také postihnout historii boje proti šikaně spolu s preventivními programy, medializací a publicitou problematiky a pojednat o hlavních představitelích a tvůrcích prevence v obou zemích.

V praktické části jsou analyzovány dotazníky vyhotovené hlavně, ale nejen, za účelem zjištění intenzity výskytu šikany na školách v závislosti na pokročilosti preventivních opatření (cílová skupina 14, 15 let). Otázky kladené v dotaznících korespondují s teoretickými východisky popsanými v první části bakalářské práce.

Klíčová slova: šikana, agrese, oběť, agresor, typologie, příčiny, stádia, intervence, prevence, program, opatření, minimalizace, konference, výzkum, Irsko, role Policie, divadelní skupiny.

ABSTRACT

This bachelor-degree thesis compares incidences of the socio-pathological phenomenon of bullying at second grade of primary schools in 2 EU countries, Czech and Irish Republics. As the subject is quite wide, this thesis inquires into some of its problematics aspects. The first, theoretical part analyses definition of bullying and related notions and compares bullying prevention policies in both countries. The history of coping with bullying together with its promotion in the media with the main actors and their methodology in both countries are also dealt within this analytical background.

The practical research, part refers to survey-data analysing so as to the preventive measures effectiveness with 14 and 15 years old students, pupils' awareness of the anti-bullying policies and compares the causes for. The survey questions are stemming from the theoretical background depicted in the first part.

The thesis aspires to compare pupils' perception of the bullying, describe its forms in both countries and compare the theoretical point of view with the concerned insights.

Keywords: Bullying, aggression, victim, aggressor, bullying typology, causes for bullying, bullying stages, intervention, prevention, policy, measures (treatment), minimalisation (reduction), conferences, Ireland, Gardai (police) involvement, theatre groups.

MOTTO:

Škola bývá často arénou „silných“ a „slabých“. Vede k tomu rozšířené rigidní, tzv. „žabí“ schéma vztahování se jedněch žáků k druhým:

„Je-li můj bližní silnější než já, bojím se ho; je-li slabší, pohrdám jím; jsme-li stejně silní, uchýlím se ke lsti. Proč bych ho měl poslouchat?“

(Dr. Jean de Rougemont, In: Tournier, 1995)

Chtěla bych na této stránce zvláště poděkovat své vedoucí práci Ing. Mgr. Svatavě Kašpárkové, Ph D. za pomoc při vedení práce a osobní podporu. Dále můj dík patří mým rodičům za vytvoření materiálních i intelektuálních podmínek nezbytných pro tvorbu. Dík také sestře Jindřišce a Liborovi za všestrannou podporu a porozumění.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ŠIKANA A AGRESIVITA	12
1.1 ÚČASTNÍCI ŠIKANY.....	14
1.2 MOŽNÉ PŘÍČINY ŠIKANY	17
1.3 SKUPINOVÁ DYNAMIKA ŠIKANOVÁNÍ	18
1.3.1 Pět stádií šikany.....	19
1.3.2 Důsledky dlouhodobého šikanování.....	20
1.3.3 Rodiče a šikana	21
1.3.4 (Ne) bezpečná škola	21
1.4 JAK ODHALIT ŠIKANU	22
1.4.1 Strategie pěti kroků.....	24
1.4.2 Školní intervence	25
1.5 JAK SNÍŽIT ŠIKANU O POLOVINU (PROF. DAN OLWEUS)	26
2 PREVENCE ŠIKANOVÁNÍ	28
2.1 ČESKÝ INTERVENČNÍ PROGRAM	29
2.1.1 Třináct komponentů	31
2.1.2 Rozdíl mezi českým programem a programem profesora Olweuse	32
2.2 PROJEKT MINIMALIZACE ŠIKANY (MIŠ).....	33
2.2.1 Co je krizový scénář školy.....	36
2.2.2 První celostátní konference na téma Školní šikanování.....	38
3 FENOMÉN ŠIKANY V IRSKÝCH ŠKOLÁCH	39
3.1 ZVLÁŠTNOSTI IRSKÉ ŠKOLY.....	40
3.2 Irský školský systém.....	43
3.2.1 Zkušenosti ze střední školy.....	43
4 PREVENCE ŠIKANY NA IRSKÝCH ŠKOLÁCH	47
4.1 VÝZKUM ŠIKANY	49
4.2 PROJEKTY V RÁMCI PROGRAMU EU SOCRATES - COMENIUS ACTION	50
4.3 PREVENTIVNÍ A INTERVENČNÍ ALTERNATIVY JAK ČELIT ŠIKANĚ	51
4.3.1 Projekty některých škol:	55
II PRAKTICKÁ ČÁST	58
5 APLIKAČNÍ ČÁST-VLASTNÍ VÝZKUM	59

5.1	VYTYČENÍ CÍLE.....	59
5.2	FORMULACE PROBLÉMU.....	59
5.3	STANOVENÍ HYPOTÉZ.....	60
5.4	DOTAZNÍK.....	60
5.4.1	Výzkumný vzorek a průběh sběru dat	61
5.4.2	Způsob zpracování dat.....	62
6	VÝSLEDKY DOTAZOVÁNÍ	63
6.1	OTÁZKA: BYL JSI NĚKDY ŠIKANOVANÝ?	63
6.2	OTÁZKA: KDY JSI BYL ŠIKANOVANÝ?	64
6.3	OTÁZKA: O JAKÝ DRUH ŠIKANY SE JEDNALO?	65
6.4	OTÁZKA: KDE K ŠIKANĚ DOCHÁZELO?	67
6.5	OTÁZKA: KOMU JSI ŘEKL, ŽE JSI ŠIKANOVÁN?.....	68
6.6	OTÁZKA: CO SE STALO POTOM?	70
6.7	OTÁZKA: CO DALŠÍHO JSI PODNIKL?.....	72
6.8	OZNÁMENÍ ŠIKANY (OTEVŘENÉ ODPOVĚDI)	73
6.9	OTÁZKA: VÍŠ, ŽE VE TVÉ ŠKOLE EXISTUJE NĚKDO, NA KOHO SE MŮŽEŠ S DŮVĚROU OBRÁTIT V PŘÍPADĚ, ŽE JSI ŠIKANOVANÝ?.....	74
6.10	OTÁZKA: MYSLÍŠ SI, ŽE PREVENCE ŠIKANY JE VE TVÉ ŠKOLE ÚČINNÁ?	76
6.11	OTÁZKA: CO SI MYSLÍŠ, ŽE BY TVÁ ŠKOLA MOHLA JEŠTĚ UDĚLAT PRO LEPŠÍ VÝSLEDEK V BOJI SE ŠIKANOU? (INTERPRETACE OTEVŘENÝCH OTÁZEK)	77
6.12	OTÁZKA: JE TADY JEŠTĚ NĚCO, CO BYS MI CHTĚL NAPSAT O ŠIKANĚ?	78
7	VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ.....	79
	ZÁVĚR.....	82
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	84
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	87
	SEZNAM OBRÁZKŮ	88
	SEZNAM PŘÍLOH.....	89

ÚVOD

Ve své práci bych se chtěla zabývat problematikou šikany, a to zvláště jejího výskytu a prevence. V teoretické části rozeberu nejprve příčiny vzniku šikany, typologii obětí, při kterých budu čerpat poznatky především od českých odborníků na šikanu M. Koláře, P. Říčana a M. Havlíkové. Načež zahájím srovnávací studii preventivních opatření v boji proti šikaně ve dvou zemích EU, České a Irské republice. Plánuji srovnat vospělost a funkci prevence ve školních zařízeních (zajímají mě nejen informační programy, vzdělávání pedagogů, konference, publikace, ale hlavně praktické zpracování a aplikace teoretických poznatků o prevenci do praxe, realizace konkrétních projektů.) Teoretické poznatky nabyté studiem české i zahraniční odborné literatury (O'Moore, Byrne, Elliot, O'Donnel) plánuji poté prakticky ověřit ve výzkumné části práce na vzorku žáků 9. tříd (14,15 let) a ekvivalentních (vzhledem k rozdílné konstituci irského a českého školství nejsou děti ekvivalentního věku v Irsku v devátých třídách, ale v pátých jiného stupně). Na dotazníku složeném z dvanácti otázek chci zjistit rozdíly v projevech šikany (zajímavým aspektem může být možnost srovnat problematiku ve smíšených a nesmíšených školních třídách), informovanost dětí o způsobech prevence, míru jejich otevřenosti při řešení problému v případě jeho výskytu, výši spokojenosti s přítomností důvěryhodných osob na škole a subjektivního hodnocení přístupů konkrétních škol k preventivním opatřením – primárním, sekundárním i terciálním.

ŠIKANA

Šikana na základních školách (a nejen tam) je v poslední době považována za jeden z nejzávažnějších kázeňských problémů. Tuto skutečnost dokazují i výzkumy, které se problematikou šikany nezávisle na sobě zabývají. Učitelé jsou nuceni řešit tyto problémy, což vyžaduje znalosti problematiky i odborné kompetence.

Nejprve bych chtěla stručně nastínit význam termínu šikana a s ním souvisejících pojmů. Z etymologického hlediska Říčan (1995, s.8) definuje šikanu jako slovo pocházející z francouzského slova „chicane“ [šika:n], což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd.“ Pojem zavedl do české psychologie a pedagogiky pražský psychiatr Petr Příhoda,

který jako první v naší republice před listopadem 1989 veřejně poukazoval na výskyt šikany v tehdejší socialistické armádě. Význam pojmu šikana se však v posledních letech změnil. Etymologická definice nemůže vystihnout všechny současné významy. Jak uvádí Kolář (2001, s.17): „Šikanování je všudypřítomné a může nás doprovázet celý život. Začíná v rodině mezi sourozenci, pokračuje ve školce a v dalších školách (bullying), v zájmových skupinách, na vojně, v zaměstnání (mobbing), v partnerských vztazích (domestic violence), v nemocnicích, mezi nájemníky domu a končí třeba týráním seniorů v rodině nebo v domově důchodců.“ (Kolář, M.: Skrytý svět šikanování ve školách, s.17) Definice pojmu „šikana“ vychází z psychologické a pedagogické praxe. Kolektiv autorů Průcha, Walterová a Mareš (Pedagogický slovník, s. 247) definují šikanu takto: „Fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení. Šikanování přitom není jen školním problémem, ale často se přenáší i do mimoškolních a zájmových činností dítěte.“

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ŠIKANÁ A AGRESIVITA

Pro účely mé práce bude užitečné též následující vymezení na základě výčtu hlavních znaků šikanování a uvedení širších souvislostí.

Je patrný **úmysl ublížit druhému**, ať už fyzicky nebo psychicky. Například strkání, bití, krádeže peněz a věcí, schovávání a ničení věcí, ale také pomlouvání, nadávky a vyloučení ze společnosti ostatních.

1. Útočníkem může být jedinec nebo skupina.

2. Incidents jsou opakované (jednorázová akce se obvykle za šikanování nepovažuje), oběť je předmětem agrese opakovaně, a to ze strany téhož útočníka či skupiny útočníků.

3. Důležitým znakem je **nepoměr sil** mezi útočníkem a obětí, přičemž tato převaha může být skutečná nebo zdánlivá, v oblasti fyzické síly nebo agresivity, v osobní síle jedince nebo početní převaze skupiny. Oběť není schopna účinné obrany pro tělesnou či jinou slabost nebo pro převahu (početní) skupiny agresorů. *„Asymetrická agrese je důležitým znakem ve vymezení šikany. Při rozpoznání šikanování je důležité umět odlišit jiné typy agrese. Popou-li se např. dva srovnatelně silní žáci, nejde samozřejmě o šikanování.“* (Parry, Carrington 1995, s.7)

Děti a agrese

„Veřejnost považuje mládež za agresivní“.

V pátek, 20. srpna 1993 vyšel v Lidových novinách článek, pojednávající o tom, že ¾ české veřejnosti přisuzují mládeži agresivitu, dvě třetiny (64 procent) dravost. Nedostatek skromnosti u mládeže shledává 87 procent populace. Tyto údaje vyplývají z výsledků pravidelného měsíčního šetření, které provedl Institut pro výzkum veřejného mínění. Dotázáno bylo 85 respondentů starších 15ti let z celé České Republiky. O morálnosti mládeže pochybuje 78% dotázaných. (Gál, Fedor: Děti a agrese, 2004 s. 28-42)

Stupně agresivity

V některých z následujících definic se objevuje jako velmi důležitý pojem „agrese“, případně „agresivita“. Oba pojmy však nelze vnímat stejně. Agresí rozumíme určitý projev člověka, urči-

té chování, agresivitou pak trvalou vlastnost. Význam pojmu „agrese“ bývá často vnímán negativně. Kolektiv autorů v čele s Průchou uvádí, že agresivita neboli útočnost je tendence projevovat nepřátelství, prosazovat bezohledně sám sebe a své zájmy a ovládnout sociální skupinu do té míry, která umožňuje vnucovat jí určité názory a rozhodovat o její činnosti. Obdobný názor pak můžeme nalézt i u Řezáče (1998, s. 243), který vysvětluje agresi, jako neadekvátní techniku dosahování individuálních cílů. Existují však i jiné pohledy na problematiku „agresivity“. Z. Dytrych a Z. Matějček uvádějí: „*V podstatě jde o určité útočné zaměření naší energie vůči někomu, nýbrž „něčemu“. A tím „něčím“ může být jakákoliv překážka, jakýkoliv úkol či problém. Překážku chceme zdolat, problém zvládnout.*“ Je patrné, že agrese může být chápána jako věc přirozená, pokud pod jejím významem rozumíme cílevědomé jednání, kterým chceme něčeho dosáhnout.

Projevy agresivity souvisejí se stupněm agresivity. Václav Kalibán (1984) rozlišuje čtyři stupně agresivity:

- a) První, nejnižší, stupeň se jeví navenek spíše jako nepatrný. Jedinec své chování zvládá, nápadné může být jen jeho zčervenání nebo zblednutí, případně zatnutí zubů a sevření úst .
- b) Druhý stupeň je již složitější, neboť se projevuje slovně hádavostí, urážkami, nadávkami, klením, nespravedlivým obviňováním druhého.
- c) Třetí fáze je již značně nebezpečná, neboť se agrese u jedince projevuje již výtržnictvím, snahami o destrukci - úmyslné poškozování a ničení předmětů a věcí- vandalstvím.
- d) Nejzávažnější je čtvrtý stupeň, který vykazuje pozmeněné chování vůči lidem s projevy psychického a fyzického násilí, postrádající jakékoliv zábrany. Takový člověk terorizuje své okolí, bije členy rodiny, ale i cizí lidi, šikaneje slabší, kteří vyvolali jeho afekt, ubližuje jim na zdraví nebo je dokonce ohrožuje na životě, vyhrožuje zabitím a tento svůj záměr také někdy realizuje.

Šikana zasahuje do několika paragrafů

"Šikana není paragrafově ošetřena podobně jako prostituce nebo domácí násilí. Pro orgán činný v trestním řízení jde o velmi složitou situaci, která se zakládá na provádění důkazů. Pokud škola zjistí nějaký skutek, který by mohl naplňovat některou ze skutkových podstat trestného činu nebo i když jde ještě o přešůpek, přichází na řadu policie. Rozhodující je, aby skutek byl

školou pojmenován - útisk, ublížení na zdraví, krádež, loupež. Na všechny tyto skutky se již vztahují paragrafy," informuje Alena Plšková z Policejního prezidia ČR.

V naší legislativě zásadně chybí podchycení zárodečné formy šikany, tvrdí Alena Plšková. *"Preferuji variantu, kdyby v zákoně byl určen postih za ponižování lidské důstojnosti jakoukoliv formou, což by vyjadřovalo podstatu šikany. Podle jednotlivých případů by se pak s tím spojovalo ublížení na zdraví, útisk či loupež."* (Lukáš Doubrava, článek Šikana je onemocnění skupiny, UN 2004)

Krátce bych chtěla nastínit i důležitou skutečnost, která mnoha rodičům i pedagogům uniká a to, že šikana má i právní rozměr. Přímou ve škole se v souvislosti se šikanováním často odehrává trestná činnost bez postihu viníků, např. omezování osobní svobody, vydírání, vzbuzení důvodné obavy, loupež, pohlavní zneužívání, ublížení na zdraví, poškozování cizí věci apod. Rovněž je porušována Úmluva o právech dítěte, zaručující všem dětem v pedagogických zařízeních bezpečný pobyt bez poškozování zdraví a ohrožení života, přesto bývá nejen rodiči ale i pedagogy právní stránka věci často bagatelizována a jednání, které je prokazatelně trestným činem, je mnohdy označováno za „kočkování“, „klukovskou legraci“, „dětskou hru“ apod.

1.1 ÚČASTNÍCI ŠIKANY

Typy iniciátorů šikanování (podle M. Koláře)

Z praktického diagnosticko-nápravného hlediska Michal Kolář zaznamenal významnější výskyt tří typů agresorů-iniciátorů šikanování. (Kolář, M.: Skrytý svět šikanování ve školách, 1997, s.55-7)

1.typ

Hrubý, primitivní a impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy-narušeným vztahem ka autoritě, někdy zapojený do gangů páhajících trestnou činností.

Vnější forma šikanování

Šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních.

Specifika rodinné výchovy

Častý výskyt agrese a brutality rodičů. Jakoby agresori násilí vraceli a napodobovali ho.

2. typ

Velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechetný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu.

Vnější forma šikanování

Násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.

Specifika rodinné výchovy

Časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

3. typ

“Srandista“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný.

Vnější forma šikanování

Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. Patrná snaha vypíchnout humorné a zábavné stránky.

Specifika rodinné výchovy

Nebyla zaznamenána významnější specifika. Pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.

Dr. Michal Kolář (1951)

Etoped a psychoterapeut. Řešením šikanování se zabývá více než pětadvacet let. Vytvořil původní speciální teorii a metodiku diagnostiky a léčby školního šikanování. Je autorem knih Skrytý svět šikanování ve školách a Bolest šikanování. Publikuje v odborných a populárních časopisech. Odborně garantoval videofilm "Dětská šikana". Problematiku šikanování přednáší na vysokých školách. V posledních sedmi letech se snaží v rámci možností uspokojovat zájem pedagogů a dalších odborníků z celé republiky o modulové výcvikové kurzy zaměřené na prevenci šikanování. Kromě toho poskytuje konzultace, supervize a poradenskou službu. Spolupracuje s MŠMT na koncepci prevence tohoto celospolečensky závažného problému.

Typologie obětí

Kdo bývá šikanován?

Popsat obět' šikanování je poněkud obtížnější než zachytit charakteristiky agresora.

Téměř každá skupina si najde nějakou tu menší obět' a kritéria tohoto „výběru“ jsou velmi rozmanitá. Navíc někdy není důležité, jaká obět' vlastně je, její výběr je naprosto nahodilý. Při troše smůly se může stát obětí kterékoli dítě. (*Šikanování mezi dětmi ovšem není jen fenoménem dnešní školy, o čemž svědčí i některá díla známých spisovatelů devatenáctého a dvacátého století, kteří v nich šikanování popisovali na základě vlastních zkušeností. I v české literatuře existuje takové dílo. Český spisovatel Robert Musil líčí v novele Zmatky chovance Törlese poměry panující mezi chovanci v kadetce rakousko-uherské armády v Hranicích na Moravě v roce 1906*)

Přesto na školách existují „typické“ oběti, které jsou opakovaně týrané. V žádném případě to nejsou nějakí defektní jedinci. Jsou to pouze „nejslabší ze slabých“. To znamená, že vůbec neumějí skrývat strach a využívat strachu druhých.

Nejsilnějším „magnetem“ chronicky šikanovaných obětí je jejich příliš viditelná bojácnost, která bývá v důsledku předcházejících zkušeností vymývání mozků vystupňovaná do krajnosti. Důležitá je i jejich vrozená „slabá“ reaktivita v zátěžových situacích. Na rozdíl od agresorů ve střetech ztrácejí hlavu, propadají hrůze, panice, malomyslnosti, výčitkám svědomí, přílišné sebekritičnosti...

V tomto smyslu žáci, kteří jakoby přitahují násilí, nemusejí být vždycky fyzicky slabí, nemusejí mít tělesný handicap. Zpravidla však bývají méně zdatní než agresori.

Někdy se ovšem obětí stane chlapec, který by mohl skály lámat, ale psychicky je zcela bezbranný. Jakýkoli náznak agrese a měření sil ho viditelně vystraší. Od začátku se nedokáže vzepřít ústrkům. Přitom jeho chování k dospělým se nemusí jevit jako bojácné. Je třeba snaživé až vtíravé, někdy i halasné, a může u pedagogů vyvolávat nevoli a někdy i nepřiměřenou přísnost. Vůbec potom nepostřehnou jeho nejistotu a volání o pomoc.

Pokusy pomoci několika fyzicky robustním „typickým“ obětem jejich zařazením do běžného kurzu karate a sebeobrany příliš neuspěly. Tito chlapani nedokázali uvolnit zablokovanou agresi

do sportovního střetnutí a chyběla jim vůle k tréninku. „Významný efekt však měla malá psychoterapeutická skupina, která kromě sebepoznávání obsahovala ve druhé části programu posilování a nácvik prvků juda a karate“ (Kolář, M.: Skrytý svět šikanování na školách, s. 57)

1.2 MOŽNÉ PŘÍČINY ŠIKANY

Proč se z některých dětí stávají trýznitelé?

Opírám-li se o četbu knih Bolest šikanování a Skrytý svět šikanování ve školách od Michala Koláře, mám za to, že se někdy jedná o rozmazlené děti, od základu zkažené už z domova, které jsou egocentricky přesvědčeny, že musejí od svého okolí získat vše, na co si umanou, a že nikdo jiný kromě nich samotných nemá prakticky žádná práva. Jiné děti nesou následky nedobré výchovy. U nich se často projevují pocity nejistoty a nedostatečnosti. Samy mohou být oběťmi beránky nebo terčem šikanování ve vlastních rodinách. Mnohdy jednájí pod nátlakem honby za úspěchy, poněvadž jejich rodiče si cení pouze jejich úspěchu, ne však samotného dítěte. Tyto děti často nemají dovoleno projevovat své city, mají určité zábrany a postrádají touhu něčeho dosáhnout.

Některé příčiny a motivy zrodu šikany jsou zjevné, jiné více skryté. Je známo, že největší sklon k agresii a vůbec k šikanování mají chlapci. Je to dáno tím, že si většinou touto činností dokazují svou mužnost. Již během různých her (např. na vojáky) se nám ukazují aktéři, pro které jsou tyto sklony typické. Dále by se dalo říci, že druhý motiv je zcela psychologického rázu. Každý máme v sobě určitou mužskou i ženskou psychiku, ale nyní žijeme ve společnosti, která od chlapců žádá, aby svou ženskou část popřeli. Chlapec má být silnou osobností, ze které se pak stává muž, má být tvrdý a energetický, bojovný, zkrátka mužný. Nemá být tak citlivý a něžný jako ženy, a tyto vlastnosti má vytěsnit do podvědomí. Proto chlapci tyto věci často zatlačují mimo sebe, nikoli v sobě, a to tím, že potrápí toho, kdo to ztělesňuje. Tím sám sobě dokazuje, že je jiný než oběť. Proto mnoho chlapců nebrání oběť před agresorem, jak by se správně patřilo a slušelo.

Další typickou vlastností pro chlapce je touha po moci. Snaží se ovládat druhé, aby se snadněji splnila jejich přání, a tím, aby uspokojili své potřeby. Jsou stále po této hlavní moci nenasytní a snaží si jí dosáhnout všemi možnými prostředky. Snaží se o zvýšení prestiže, aby lépe vynikli a předvedli se před ostatními, aby stoupli v jejich očích, hlavně u dívek.

Méně častou příčinou šikany u nás je motiv krutosti, který je spojen se sexuálními či náboženskými souvislostmi. Chlapci mají neustálou potřebu a touhu ničit a devastovat vše, co se jim dostane do rukou (pomačkané knihy, rozbité hračky, rozšlápnutý hlemýžď). Touha ničit a devastovat se velmi zvyšuje především v období puberty, kdy často může přetrvávat i do dospělosti. Jakmile některé dítě se stane pozorovatelem šikany, ať chce či ne, probudí to v něm prostou zvědavost a sám tento čin ať dříve či později vyzkouší.

V neposlední řadě bývá příčinou šikany a trýznění pouhá zábava a legrace, touha po silnějších a neobvyklých zážitcích, vytržení z nudy a stereotypu všedního života. Dítě, které jednou začne se šikanou a nachází v ní uspokojení, v tom velmi často pokračuje, a to i v jiném prostředí. Pro aktéry šikany je tedy typická touha dominovat, ovládat druhé a bezohledně se prosazovat.

Skutečnou příčinou je však vždy vnitřní nejistota a vyšší hladina úzkosti postiženého, ale přitom slušného dítěte, kterou nedokáže před dětskou skupinou zamaskovat.

1.3 Skupinová dynamika šikanování

Zrod a vývojové stupně šikanování

Kdy může třída nebo výchovná skupina onemocnět? Na čem závisí nastartování mechanismu proměny? Jak vypadá vývoj v nemocné skupině a na čem závisí konkrétní průběh šikanování? To jsou nejdůležitější otázky a bez odpovědí na ně budeme v boji proti šikaně bezmocní. Michal Kolář je ve své publikaci *Skrytý svět šikanování ve školách* (která se dle mého soudu může právem považovat za průkopnickou bibli českého šikanování) osvětluje na základě obecného schématu zrodu a vývoje šikanování, které vychází ze zákonitostí skupinové dynamiky. Vnitřní pohyb je postižen ve vztahu členů skupiny k normám, hodnotám a postojům šikanování.

Pět stupňů onemocnění:

Snaha léčit celé skupiny „virem“ šikanování vyžaduje nutnost rozlišovat různé vývojové stupně choroby. Jednotlivá stadia totiž vyžadují odlišné postupy zásahů. Postupně vzniklo pětistupňové schéma, které se stalo pro další práci velmi užitečným.

„Jednoduše lze říci, že schéma zachycuje negativní proces, kterým se mrzačí vztahy mezi členy skupiny. Tento chorobný proces je pravým opakem budování komunity, jehož cílem je bezpečné soužití a tvořivý přesah osobních individuálních rozdílů.“

Nejhorší podoba šikanování, která je označena pátým stupněm, nápadně připomíná fašistickou totalitu, naproti tomu zdravá komunita je evidentně skupinovou demokracií.

1.3.1 Pět stádií šikany

1) ostrakismus: Ve skupině se nachází někdo, kdo je nejméně oblíbený, nejméně vlivný, přehlížený. Skupina na něj vyvíjí mírný, převážně psychický tlak - ignorování, pomluvy, intriky, drobné legrácky.

2) přitvrzená manipulace a ojedinělá fyzická agrese: Snaha ventilovat napětí (například ze strachu ze špatných známek) na dětech, které slouží jako hromosvod. Skupina často udržuje soudržnost na úkor nejslabších.

3) vytvoření jádra agresorů: Jde o klíčový moment. Šikana již neprobíhá nahodile, ale systematicky. Ve skupině může být něco jako podskupina s jinými normami. I ta má ale tendenci přizpůsobovat se celé skupině.

4) většina přijme normy agresorů: U členů skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. To, co hlásají pedagogové, ustupuje do pozadí. I do té doby mírní žáci se začnou chovat krutě.

5) totalita: Normy šikany přijmou téměř všichni a vytvoří se dvě skupiny. Jedna nemá žádná práva, druhá má naopak všechna. Neúnosnost utrpení řeší členové týrané skupiny únikem do nemoci, absencemi, odchodem ze školy, pokusem o sebevraždu, zhroutí se.

Kauzistika:

Ondra chodil na gymnázium. Pár kluků ve třídě si jej vybralo za obětního beránka. V důsledku jejich „her“ skončil po čase na psychiatrii. Zatímco dnes jeho spolužáci studují na vysokých školách, on je v invalidním důchodu. Přitom zpočátku stačilo, kdyby některý

z jeho učitelů byl alespoň minimálně poučený o šikaně a všiml si chlapcových „signálů“, jeho nepřímého volání o pomoc.

„Pro laika je velmi obtížné rozpoznat šikanu,“ říká etoped a psychoterapeut Michal Kolář, který se problematice šikany věnuje víc než dvacet let a patří v tomto směru k našim předním odborníkům. „Šikana je porucha vztahů, je to nemoc skupinové demokracie. Neděje se zjevně, ale v jejím rámci se mohou objevovat některé projevy, které cosi signalizují. Žák třeba postává před začátkem vyučování na chodbě, když je zkoušený, tak se mu ostatní smějí. Někdy šikávané dítě i naznačí, že něco není v pořádku. Tyto nepřímo varující signály jsou velmi důležité, málokdo však v nich umí číst. Záleží na učiteli, jak vnímá bezpráví a ponížení člověka, co ví o šikaně i kolik má elánu pustit se s ní do křížku. Důležitý je také způsob práce ve škole. Klasická výuka, která u nás převažuje, nedává šanci proniknout do vztahů ve třídě a šikanu odhalit,“ tvrdí M. Kolář. (Fojtíková, Z: Nemoc zvaná šikana, Rodina a Škola 6/2005, s. 17).

1.3.2 Důsledky dlouhodobého šikanování

Obětem může působit šikanování obrovské utrpení jak fyzické tak psychické. Záleží na stupni pokročilosti šikany, u vyšších stupňů může být ohrožen i život oběti. Kolář(1997) přirovnává pozdní následky nejbrutálnějších šikan k syndromu vyhlazovacích táborů (i když vnější podmínky nejsou tak extrémní). Hlavní symptomy jsou nápadně podobné symptomům posttraumatické stresové poruchy, zvláště přetrvávají změny a oběti nadále prožívají strach o svůj život, strach z bolesti, z krajního ponížení, zbavení práv, přetrvává silné emoční vypětí apod. Ovšem ani u méně pokročilých stupňů šikanování nezůstávají oběti bez následků. Sociální izolace a dlouhodobé ponižování, urážení a zesměšňování mohou zanechat v dětech stopy na celý život v podobě deformace sebepojetí. Navíc neustálý (ne vždy uvědomovaný) strach z dalšího ohrožení a dalšího šikanování má tendenci ke generalizaci a může vyústit v trvalou úzkost a depresi, podobně jako u tvrdší šikany; hranice mezi stupni brutality šikany je ostatně jen teoretickým konstruktem, podstatné je to, jak situaci dítě subjektivně prožívá.

Při dlouhodobějším brutálním šikanování se oběť často zhroutlí a provalí se u něj skutečný strach o život. Má poruchy spánku a trpí nočními děsy. Někdy se u něj mohou objevit i psychosomatické potíže, např. únava, nevolnost, bolesti hlavy, břicha, zad, dusivé astmatické

záchvaty apod. Jindy se oběť nezhroutí, avšak není schopna pokračovat ve studiu, a proto často požádá o přeložení na jinou školu. Někdy se nám může jevit, že se z toho oběť velmi rychle dostala. Tělesná zranění se rychle zahojí a z vnějšího hlediska žák působí normálně. Jenže duševní poranění je však hluboké a zacelení je povrchní. Hlavně v zátěžových situacích se projeví jako stále zranitelná osobnost.

1.3.3 Rodiče a šikana

Rodiče by si u svých dětí měli všimnout nejrůznějších projevů, které by mohly být známkou šikany. Mohou to být například změny chování a nálady dítěte, bolesti břicha před ranní cestou do školy, poničené pomůcky, stálý nedostatek peněz atd. Někdy se jim dítě se svým trápením svěřívá. V takové chvíli je velmi důležité, aby jej nejen vyslechli a věřili mu, ale aby ho také podpořili a dali mu najevo, že jej mají rádi.

Jsou ale děti, zejména starší, které se většinou samy od sebe rodičům nesvěřívají, a to i v případě, že v rodině vládou hezké vztahy. „Někdy k tomu dítě nemá sílu, je to pro něj příliš bolestné a ohrožuje to jeho poslední zbytky sebeúcty. Je to podobné jako u oběti znásilnění,“ vysvětluje M. Kolář, „proto by měli rodiče postupovat s maximální citlivostí.“

Když se dozvedí, co se stalo, měli by neodkladně navštívit školu, nejlépe společně a informovat třídního učitele a ředitele. Současně by měli zjistit, zda je škola schopna odborně dítěti pomoci. Mohou se přímo zeptat: Jak to budete vyšetřovat? Jak najdete vhodné svědky? Jak budete chránit naše dítě? Podle čeho poznáte počáteční a pokročilá stadia šikanování? Jaké metody nápravy použijete? atd. „Jestliže to pedagogové neumějí, potom je na místě, aby se rodiče obrátili na odborníka v pedagogicko-psychologické poradně, středisku výchovné péče nebo na občanské sdružení Společenství proti šikaně,“ říká M. Kolář.

1.3.4 (Ne) bezpečná škola

8. prosince 2006

Česká školní inspekce upozorňuje ve své výroční zprávě na rozsáhlost problému šikany na českých školách. Psychické či fyzické týrání se podle výsledků její ankety vyskytuje na všech

stupních našeho školství. Inspektoři ve své zprávě kritizují i nepřipravenost učitelů na nový způsob výuky. (Kubalková, Pavla: MF dnes, článek dostupný z:

<<http://zpravy.idnes.cz/inspekce-odhalila-sikanu-temer-na-vsech-skolach>
frv/studium.asp?c=A061207_201114_domaci_zra>)

Učitelé někdy tvrdí, že šikana u nich na škole nemůže být. Podle M. Koláře to znamená, že o ní buď odborně nic nevědí, nebo ji z různých důvodů vědomě popírají. Celonárodní výzkum ukázal, že terčem šikanování je přibližně 41 % dětí, tedy téměř každé druhé. Třebaže dotazník zachycoval také šikana v počáteční podobě, výsledná čísla byla překvapující i pro odborníky. Situace by se mohla zlepšit v případě lepší připravenosti školy i pedagogů. „Je třeba, aby se ředitel orientoval v metodice řešení šikany, v právní problematice a uvědomoval si svou odpovědnost za bezpečnost každého jednotlivého dítěte. Na škole by měl být školní preventista nebo výchovný poradce, který dokáže léčit počáteční stadium šikany. Ideální by bylo, kdyby to zvládli všichni třídní učitelé,“ zdůrazňuje M. Kolář. „Zachytí-li se šikana včas, pak se dá velice razantně a bezpečně zastavit.“ Pedagog, který chce ochránit děti před šikanováním, by se měl v této oblasti vzdělávat, jinak může svou neodborností více ublížit než pomoci.

1.4 Jak odhalit šikanu

Šikana musí být nejdříve rozpoznána

"Základem programu boje proti šikaně jsou třídnické hodiny, kde působí speciálně vyškolený učitel, který se problému šikany věnuje. Důležité je, aby pedagog rozeznal počáteční stádium šikany, nebo alespoň zjistil, v jakém stádiu se nachází. K rozpoznání šikany mohou vést přímé signály (informace od rodiče oběti), nebo nepřímé varovné signály - dítě stojí před tabulí a celá třída se mu směje, nebo čeká před dveřmi třídy a bojí se vstoupit dovnitř. Vyškolený učitel má k dispozici několik scénářů, jak postupovat při řešení různých stádií. Jde o složitou problematiku, již se zabývá podrobná metodika, kterou nelze pro potřeby novin popsat. (Neexistuje jednotné schéma jak hovořit s obětí, s agresorem - je třeba reagovat podle povahy případu, brát v úvahu osobnost, věk.)," informuje Kolář.

"Škola by měla nejdříve při vyšetřování údajné šikany komunikovat se zákonnými zástupci agresora. Při pohovoru s ním by měli být přítomni rodiče a měl by být udělán zápis jednání, včetně závěrů, že třeba rodiče přislíbili nápravu," připojuje Alena Plšková. (UN,č.19/2004).

POHOVOR S AGRESORY

1. Seznámení rodičů agresorů s problémem. (Tohoto úkolu by se měl zhostit ten, kdo šikanu vyšetřoval a ví o ní nejvíce. Tím bývá často školní výchovný poradce.)
2. Vyjádření všech pedagogů k problému.
3. Vyjádření agresora. ("Bývá velmi vzácné, že se viník přizná a chce své chování napravit. Častěji všechno popře. Navíc doma ještě mystifikuje rodiče a oni přijdou rozzlobení, s pocitem, že jejich dítěti se děje křivda," shrnuje své zkušenosti Michal Kolář.)
4. Vyjádření rodičů agresora.
5. Rozhodování komise. "Členové komise by měli hledat řešení společně s rodiči," doporučuje etoped. "Když rodiče odmítají spolupracovat, musejí rozhodnout samostatně. Důležité je neustoupit tlaku rodičů, **neprozradit** jména svědků a dojít ke konkrétnímu řešení, i když jde třeba o vyloučení dítěte ze školy. Pak je na rodičích agresorů, zda se odvolají, nebo zvolí jiný postup.")

TŘETÍ STÁDIUM JE PŘEDĚL

Jakmile šikana nenaplní skutkovou podstatu třetího stádia šikany včetně, nejedná se ještě o program třídy. V této fázi by se měl učitel pokusit najít kamaráda oběti, který není závislý na agresorech a jeho výpověď si pečlivě zapsat.

Teprve nakonec přichází rozhovor s agresory. V dalších stádiích šikany a při vážném fyzickém napadení se používají speciální výslechové praktiky a neverbální techniky, které musí provádět odborník.

Zjistí-li učitel, že jde o pokročilejší stádium šikany, měl by hledat pomoc u specialisty: psychologa, speciálního pedagoga, sociálního pracovníka nebo u policisty.

Prvním úkolem učitele při šetření šikany je odhadnout, jak je toto onemocnění vztahů daleko, zda se nachází v počátečním či pokročilém stadiu a na základě tohoto zjištění jednat. Pokročilá stadia by měli řešit pouze specialisté na problematiku školního šikanování ve spolupráci se školou. Samotný učitel by měl zasahovat pouze v případech odhalení počáteční šikany, kdy agresori ještě nevnutili násilí ostatním a většina třídy ještě nestojí na jejich straně. M. Kolář vytvořil pro tento účel strategii pěti kroků. Strategie je ověřena dlouholetou praxí.

1.4.1 Strategie pěti kroků

1) Rozhovor s informátory a oběťmi – s informací o šikaně přicházejí často do školy rodiče. Pedagogové by neměli jejich výpověď zpochybňovat, měli by jim naslouchat, neskákat do řeči, nereagovat obranně, neříkat, že to není možné nebo vyjadřovat nedůvěru. Škola by měla být připravena a vědět, jak situaci řešit. Musí se domluvit s rodiči na spolupráci, na způsobu ochrany dítěte, ubezpečit je, že pomůže a naznačit příští kroky. Důležité je, aby o rozhovoru s obětí šikany nevěděli ostatní žáci. Je třeba ochránit ji před možnou pomstou agresorů.

2) Nalezení vhodných svědků – svědky mohou být žáci, kteří s obětí sympatizují, kamarádí s ní, nebo ji alespoň neodmítají. Pochopitelně to musí být žáci, kteří jsou nezávislí na agresorech a nepřijali normy šikanování. Zcela zavádějící je doporučení, že učitel má za svědky vybírat slušné žáky, kteří se dobře učí.

3) Rozhovor se svědky – také se svědky by měl učitel mluvit tak, aby o tom druzí nevěděli, například po vyučování. Pokud si zvolí i vhodnou taktiku, dostane odpovědi na všechny důležité otázky a dozví se, co a jak se stalo.

4) Ochrana oběti – šikanované dítě je třeba chránit do doby, než se vše vyřeší. Je třeba zajistit zvýšený dozor, zorganizovat bezpečné příchody a odchody dítěte ze školy (v závažném případě je nutné oběť chránit před agresory i tím, že zůstane doma).

5) Rozhovor s agresory – před tímto rozhovorem by pedagog měl už mít jasnou představu o tom, jak šikana probíhala. Agresori totiž sami nic neřeknou, všechno zapřou a podezření vyvrátí nebo zpochybní. Někdy lze tento krok vynechat a rovnou udělat výchovnou komisi..

Učitelé si nevědí rady

První a zatím poslední celonárodní výzkum zaměřený na výskyt šikanování proběhl v roce 2001 na 66 školách a oslovil více než 6000 žáků navštěvujících základní školy. Celkem 41 % žáků uvedlo, že bylo během školního roku šikanováno v prostředí školy. Celkem pět procent chlapců a dívek je šikanováno několikrát týdně, tři a půl procenta dětí jednou týdně a prakticky každé páté dítě se stalo bezbranným terčem spolužáků už nejméně jednou nebo dvakrát. Více šikanovány jsou podle svých výpovědí dívky. Z výzkumu také vyplynulo, že téměř 90 % pedagogů nedokázalo vyřešit základní diagnostickou situaci. (Havlínová, M., Kolář, M.: Sociální klima v prostředí základních škol, MŠMT, 2001)

Agresor zůstává, oběť odchází?

Bohužel, i takové případy se stávají, a nejednu došlo k tomu, že oběť školní šikany teror neunesla a za východisko zvolila sebevraždu. Nicméně mám nyní na mysli uzavření případu ve smyslu potrestání viníka. Když pomínu trestně právní rovinu, která je vzhledem k věku podstatné části útočníků stejně nevyužitelná, zůstávají zde kromě výchovných opatření ještě otázky nad dalším umístěním odhaleného agresora. V krajním případě, při vážné šikaně, může být ze školy vyloučen. Jinak bývá přeřazen do jiné třídy. Někdy ale naopak paradoxně odchází šikanovaný a agresor ve třídě setrvává.

"Vždy je nejlepší vyřešit situaci se šikanou ve třídě tak, že třídní kolektiv zůstane zachován v nezměněné podobě. Pokud je však nutné někoho nechat ze třídy odejít, mělo by se vždy v první řadě uvažovat o odchodu agresora," uvádí Michal Kolář.

"Adekvátní postih agresora je problematický. Zvláště pokud je mu pod patnáct let, má škola k dispozici pouze výchovná opatření. Nejhorší je, když šikanuje jedinec bohatých rodičů, kteří třeba sponzorují školu, a škola se ho z těchto důvodů nechce zbavit," dokresluje Alena Plšková. (Jarmila Voženílková, reakce na článek J. Michalíka: Půjdou školy za šikanu před soud? UN,č.19/2004).

1.4.2 Školní intervence (Kolář, M.: Časopis Psychologie dnes, 2/2006)

V posledních 20ti až 30ti letech se školní šikanování stalo předmětem mezinárodního zájmu. Jako první se výzkumu šikanování začali věnovat ve Skandinávii, následovalo Japonsko, Velká

Británie a Irsko. Nyní probíhá výzkum v řadě evropských zemí, v Austrálii, na Novém Zélandu, Kanadě a ve Spojených státech. Ukázalo se, že tento fenomén je mnohem rozšířenější, než se předpokládalo. Komparativní studie (Morita, 2001) například ukázala, že v Anglii je šikanováno přibližně 40 % dětí, což odpovídá i výzkumům v ČR (Havlínová a Kolář, 2001; Kolář, 2005).

Jak se dá tomuto destruktivnímu fenoménu čelit? Co se dělá ve světě, ale i u nás, aby se situace zlepšila? Hlavní strategie řešení spočívá ve školních intervencích. Je to pochopitelné, protože je jednodušší pracovat ve škole než bojovat se širšími společenskými a rodinnými negativními vlivy. Speciálních školních intervenčních programů je však přesto po celém světě poměrně málo. A ještě méně je těch, které byly ověřovány.

1.5 Jak snížit šikanu o polovinu (prof. Dan Olweus)

První rozsáhlá školní intervenční kampaň byla na celonárodní úrovni zahájena v roce 1983 v Norsku. Ve školách byly rozdány dotazníky, naučné materiály a videa pro učitele, rady pro rodiče a byla provedena celková masová publicita. Tato kampaň probíhala ve dvojím provedení. Jedna byla vedena E. Rolandem a druhá doplněná rozsáhlým intervenčním programem D. Olweusem. (Norský profesor psychologie Dan Olweus (1931) je světovou autoritou v oblasti šikanování ve škole.)

Roland (1989), který výzkumně sledoval 37 škol ve Stavangeru, zjistil, že od roku 1983 do roku 1986 nenastal žádný pokles šikanování. Co mohlo stát za takovým neúspěchem? M. Kolář se domnívá, že zde chyběla systematictější intervence, vlastní kampaň měla pouze povrchní záběr, sama o sobě je naprosto bezmocná. „Významnější pozitivní změna vyžaduje zejména výcvik pedagogů a zavedení speciálního programu s podporou supervize“, dodává Kolář.

Oproti tomu Dan Olweus byl v letech 1983-5 pověřen ministerstvem školství k vedení celonárodní kampaně proti šikanování. Nadstandardní součástí této frontální strategie byl intervenční program What We Can Do About Bullying (Co můžeme udělat se šikanováním) na 42 základních a středních školách v Norsku. Výsledkem programu bylo snížení výskytu šikanování během dvou let o 50 %, a to jak u dívek, tak u chlapců. Kromě toho také děti méně popisovaly asociální chování. „Šikanování se nezvyšovalo ani mimo školu“ popisuje Olweus

(1993). Tyto výsledky jsou mimořádně povzbudivé a jsou doposud největším úspěchem na poli boje proti šikaně. Jelikož výsledky Olweova intervenčního programu nebyly dosud překonány, nelze divit, že další programy z něho více či méně vycházejí.

Ve Velké Británii byl nejrozsáhlejším intervenčním programem Sheffieldský projekt, který proběhl v letech 1991-4 (Smith a Sharp, 1994). Tento tým pracoval s 23 školami (šestnácti základními a sedmi středními) po dobu čtyř intervenčních etap. Každý tým vyvinul celoškolský přístup a vybral si z několika možností. Během této studie byl zaznamenán 17% pokles šikanování na základních školách, zatímco na středních škol došlo ke snížení pouze o 3 až 5 %.

V rámci projektu proti šikanování ve školách v Sheffieldu byla použita následující definice šikanování mezi dětmi, zahrnující všechny zmíněné znaky. Jde o toto praktické, deskriptivní vymezení: *„Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o jeho rodině. Jako šikanování však neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky i psychicky vybavených soupeřů.“* (Parry, J., Carrington, G. Čelíme šikanování. Metodický materiál Institutu pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 1995, překlad z angličtiny, s.8)

2 PREVENCE ŠIKANOVÁNÍ

O šikanování je potřeba hovořit otevřeně, s vážností a patřičnou pozorností a jako každému jinému problému je lépe mu předcházet, protože prevence je vždy efektivnější a konečně i levnější než následná opatření.

Primární prevence

Primární prevence má za cíl snížení pravděpodobnosti výskytu a vzniku šikany. Primární prevence je zaměřena proti riziku vedoucím ke vzniku rizikových skupin, rizikových životních situací. Současně podporuje zdravý vývoj dítěte a rodiny, vytváření vzdělávacích programů.

Prevence sekundární

Sekundární prevence se zaměřuje na rizikové skupiny dětí, ve kterých se již šikana objevila. Šikana je nemocí celé skupiny neboť nejde jen o agresora a oběť, ale aby k šikaně mohlo dojít, musí být uvnitř skupiny nezdravé prostředí. V každém člověku existuje existenční úzkost. Je na každém z nás, jak se s ní dokáže vyrovnat, jak ji potírá sám u sebe a zda ji nevyužívá ve svůj prospěch u ostatních. Sekundární prevence spočívá v práci s celou postiženou třídou – komunitou. Hlavní oblastí v sekundární prevenci je včasné poskytnutí první pomoci, vhodná diagnostika a vyhledání vhodného způsobu vyšetřování.

Prevence terciární

O prevenci terciární mluvíme tehdy, když k ublížení dítěti již došlo, a je třeba zajistit, aby se neopakovalo, aby dítě dále nebylo poškozováno a aby poškození, k němuž došlo, bylo ve svých důsledcích omezeno na minimum. Odborníci jsou toho názoru, že je třeba se věnovat hlavně příčinám. Poukazuje se na neúměrnou zátěž ve školách, kde je nutné zlepšovat klima, dbát na to, aby zde pracovali erudovaní výchovní poradci, aby existovaly schránky důvěry atd.

Intervenční a preventivní programy v ČR

„Řešení lze zjednodušeně shrnout do jedné věty: Cestou k zastavení epidemie násilí mezi žáky je vytvoření příznivého sociálního klimatu a vybudování speciálního programu proti šikanování.“ (Kolář, M.: Zdravá škola)

Český školní program proti šikanování je speciální, celoškolní, stojí na třinácti klíčových komponentách a probíhal v rámci širšího projektu s názvem Zdravá škola.

Zdravá škola.

Mezinárodní program podpory zdraví ve škole, rozvíjený za spolupráce Světové zdravotnické organizace, Evropské unie a Rady Evropy. Usiluje o vnitřní transformaci školy vycházející ze dvou principů – respektu k základním potřebám každého jednotlivce v kontextu širší komunity a otevřené komunikace a partnerství, které rozpracovává do řady konkrétních zásad. V ČR je gestorem Státní zdravotní ústav v Praze.

2.1 Český intervenční program

Při jeho tvorbě se M. Kolář opíral především o teorii a metodiku, která je zpracována v knize Bolest šikanování.

Základní varianta programu je určena zejména pro ty školy, kterým se podařilo vytvořit příznivé sociální klima. Program vychází z empirických a výzkumných zjištění, že je nutné propojit obecné preventivní programy, které rozvíjí bezpečné vztahy mezi všemi členy školního společenství, se speciálním programem proti šikaně. Až kombinace obecného a speciálního přináší zásadní změnu. Tato důležitá skutečnost nebývá často podchycena.

Projekt byl řešen ve čtyřech vzájemně propojených úrovních.

Na první úrovni proběhla celková příprava projektu.

Na druhé úrovni byli pedagogičtí pracovníci vzděláni v oblasti prevence šikanování.

Na třetí úrovni pedagogové sami, nicméně s podporou supervizora, zaváděli vypracovaný „rámcový“ speciální program.

Na čtvrté úrovni bylo provedeno hodnocení efektivity programu a účinnosti vzdělávání pedagogů.

Program se zaměřuje výhradně na specifickou primární prevenci a prevenci sekundární. Nutná propojenost se sekundární prevencí je nezbytná, poněvadž šikanování je velice komplexním

fenomémem. Zárodečné podoby šikanování se vyskytují více či méně na všech školách, a to téměř ve všech třídách. Z tohoto prostého důvodu je důležité, aby pedagogové uměli diagnostikovat a léčit počáteční stádia šikanování. Další zádrhel spočívá v tom, že i ta nejlepší škola nedokáže zcela zabránit rozvinutí pokročilé šikany. V takovýchto případech musí pedagogové umět spolupracovat s odborníky ze servisních zařízení.

Zásadním rozměrem programu je celoškolský přístup. Jestliže chce škola děti chránit před šikanováním, musí všichni její pracovníci tento úkol přijmout za svůj. Prevenci nemůže dělat jeden člověk, i když je výborný odborník a pracuje na plný úvazek. Jednotlivec může pouze "hasit požáry". O celoškolském přístupu můžeme mluvit tehdy, když se nám podaří včlenit speciální program proti šikaně do systému školního vzdělávacího programu.

Poslední podstatnou charakteristikou intervenčního programu je smysluplná struktura klíčových komponent. Seznam možných opatření proti šikanování bývá u některých programů velmi dlouhý. Přesto se může jednat pouze o vršení různých metod, u nichž netušíme, jak fungují. Na základě projektu MŠMT Zdravá škola bylo specifikováno 13 obecných klíčových komponent, které by neměly v nějaké podobě chybět v žádném programu.

Povzbudivé výsledky

Dvouletý projekt MŠMT ČR, který se zabýval ověřováním speciálního programu proti šikanování, byl ukončen v prosinci 2003. Výsledky jsou povzbudivé. Dají se srovnat s účinností světově známého Olweusova intervenčního programu. Čtyři měsíce po zavedení programu šikana klesla v experimentální škole průměrně o 42,5 %. Ve třídách, kde pracovali členové užšího realizačního týmu, se snížil výskyt přímého i nepřímého šikanování o 50 až 75 %. K největšímu efektu přitom dochází po dvou letech fungování programu. V kontrolní škole, která měla podobné charakteristiky jako škola experimentální, ale žádný program zaměřený na šikanu v ní neprobíhal, zůstal výskyt šikanování nezměněn.

Kdyby tedy všechny základní a střední školy v ČR použily tento speciální program podobným způsobem jako byl použit na experimentální Zdravé škole, počet šikanovaných žáků by se v poměrně krátké době snížil o 255 tisíc. V roce 2005 byl díky iniciativnímu zájmu a finanční podpoře Nadace O2 nastartován tříletý projekt MIŠ - minimalizace šikany, v jehož rámci je program zaváděn na 20 školách. Úkolem projektu je připravit program k systémovému zavá-

dění do českých škol. „Pokud použijeme průměr z oblasti farmacie, jsme ve fázi vyvinutého léku, který je třeba řádně otestovat a následně jej učinit široce dostupným - informovat o jeho vzniku na jedné straně pedagogy a vedení škol a na druhé straně rodiče, aby po své škole žádali aktivní zapojení do boje se šikanou“, říká M. Kolář.

2.1.1 Třináct komponentů

- * společné vzdělávání a supervize všech pedagogů;
- * užší realizační tým (ředitel, zástupci třídních učitelů, metodik školní prevence, metodik programu školy podporující zdraví, řešitel projektu);
- * zmapování situace a motivování pedagogů pro změnu;
- * společný postup při řešení šikanování;
- * prevence v třídních hodinách;
- * prevence ve výuce;
- * prevence ve školním životě mimo vyučování;
- * ochranný režim (demokraticky vytvořený smysluplný vnitřní řád, účinné dozory učitelů);
- * spolupráce s rodiči;
- * školní poradenské služby;
- * spolupráce se specializovanými zařízeními;
- * vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, účast žáků z různých škol);
- * evaluace.

Jeden z klíčových závěrů: (Kolář, M. Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních, MŠMT) „Kdyby všechny základní a střední školy v ČR použily tento speciální program podobným způsobem jako byl použit na experimentální Zdravé škole, počet šikanovaných žáků by se v poměrně krátké době snížil o 255 tisíc obětí.“

2.1.2 Rozdíl mezi českým programem a programem profesora Olweuse

„Hlavní rozdíl vidím v metodice řešení rozvinutých šikan. Domnívám se, že právě zde narážíme na slabinu Olweusova programu. V této oblasti obsahuje jeho program nešťastné omyly.“, tento výňatek z článku M. Koláře by mohl vystihnout hlavní myšlenku odborné studie.

„Cesta tohoto samotářského chodce k odhalení skrytého fenoménu zla je obdivuhodná, pomohla zachránit před utrpením šikanování tisíce a tisíce dětí. Nicméně existují i jiné legitimní cesty, které mohou obohatit poznatky tohoto autora a zároveň rozpoznat některé jeho metodické omyly.“

(Michal Kolář)

Jako jeden z hlavních problémů označuje Michal Kolář ve svém článku *Geniální omyly profesora Olweuse* (Učitelství listy, 4/2003-04) fakt, že prof. Olweus se coby odborník na agresi začal zabývat šikanou pouze jako specifickou formou agresivity. Že své metody odvíjel od obecného ke specifickému.

Problematiku tento český průkopník sekundární prevence spatřuje v Olweusově nerespektování skrytých zákonitostí šikanování jako například vnitřního stadia onemocnění skupiny, mechanismu závislosti mezi agresorem a obětí, specifika neobvyklých šikan atd. Popírá, že by bylo možné léčit šikanu pomocí „manuálu“, který nebere na zřetel systematickou práci se skupinovou dynamikou školní šikany, kterou, jak uvádí, je nutné brát jako závažné onemocnění skupinové demokracie.

Rozhodně se však sklání před jeho výzkumy i výsledky intervenčního programu. „Jeho cesta byla bezpochyby dobrá a vynikající výsledky jeho intervenčního programu – snížený výskyt šikanování během dvou let o 50% - nenechávají nikoho na pochybách,“ podotýká M. Kolář. Olweus k tomu říká: „Zmíněné účinky jsou považovány za velmi pozitivní zvláště proto, že mnoho předchozích pokusů o systematickou redukci agresivního a antisociálního chování bylo relativně neúspěšných.“ (Olweus, 1993, s. 114)

Diferenciaci svého pohledu vysvětluje M. Kolář především tím, že ke studiu fenoménu šikanování používá převážně metod inductivních. Ty aplikuje na obecnými metodami nepřístupné případy těch nejextrémnějších šikan. Díky těmto metodám si ověřil vzájemně se ovlivňující mechanismy. Výsledkem proto není pouze obecná teorie, ale speciální, řadou kauzistik podložená metodika pomoci, postihující hlubší šikanování.

„Nicméně převážně obecná teorie šikanování a oslabená speciální teorie nejsou nosným základem pro vytváření sekundární prevence. Důsledek je prostý: intuitivně doporučené metody týkající diagnostiky a léčby šikanování obsahují nešťastné omyly.“ (Kolář, M. : Geniální omyly profesora Olweuse).

2.2 Projekt minimalizace šikany (MIŠ)

Realizace

Pilotní projekt Minimalizace šikany vznikl z iniciativy a za finanční podpory Nadace O, Je realizován na základních školách. Koordinací projektu je pověřeno občanské sdružení AISIS, „které již několik let vytváří a realizuje obecně prospěšné a vzdělávací programy s aktivním partnerstvím firem, státních institucí a neziskových organizací. Ve spolupráci s odbornými guaranty připravilo harmonogram realizace projektu v následujících třech letech (leden 2005 - prosinec 2007). Projekt ve svých přístupech vychází z dokumentů věnovaných problematice šikany, které byly vytvořeny a publikovány MŠMT. Jde o "Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních" a "Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Projekt minimalizace šikany přichází se záměrem předat pedagogické veřejnosti návody k možnému řešení šikany a přispět tak k jejímu léčení na školách.

Cíle projektu MIŠ

Cílem projektu Minimalizace šikany najít cestu, jak účinně snížit výskyt šikany na škole a na základě příznivých výsledků ji nabídnout k širokému použití na základních a středních školách v celé ČR.

Záměrem projektu MIŠ - minimalizace šikany je předat pedagogické veřejnosti ověřené nástroje a postupy pro práci se šikanou. De facto tedy vytvořit podmínky k systémovému zavádění Českého školního programu proti šikanování, který popsal a experimentálně ověřil odborný garant projektu Dr. Michal Kolář.

Rok 2005

9 pilotních škol - 105 pedagogů - 16 lektorů

Hlavním záměrem pro rok 2005 bylo vytvořit a zahájit dlouhodobý projekt k systémovému zavádění Českého školního programu proti šikanování, který popsal a experimentálně ověřil odborný garant projektu dr. Michal Kolář. Projekt klade důraz na postupné nastartování procesů tvorby bezpečného prostředí ve školách. Nepreferuje jednorázové proškolení pedagogů, ale soustředí se na dlouhodobé vzdělávání celých učitelských týmů a jejich spolupráci s odborníky na šikanu, osobnostní rozvoj dětí a bezpečné školní klima.

Projekt byl pilotně realizován na první skupině 9 základních škol. Byly vybrány školy, které samy aktivně systematicky budují sociálně bezpečné prostředí.

Na těchto školách byl realizován výzkum mezi učiteli a žáky 5. - 8. ročníků. Výzkum ověřoval vstupní úroveň znalostí o šikaně a schopnost řešit základní situace. Dotazníkového šetření mezi žáky se v I. pololetí 2005 zúčastnilo 1358 žáků.

Výzkum ukázal, že 40 % žáků na školách bylo šikanováno a přes 44% dětí se stalo svědkem šikany. Tato čísla korespondují s údajem 41 procent, k němuž v druhé polovině roku dospěl celonárodní výzkum výskytu šikanování na ZŠ. (Havlínová, Kolář, 2001) Nejčastější formou šikany je posmívání, pomluvy a nadávky. Fyzickou šikanou (fackování, kopání či rány pěstí), trpí nejméně každý desátý šikanovaný a 21 % dětí je šikanováno každý den. Nejčastěji je agresor jeden (34 %) či dva (24 %) a častěji šikanují chlapci (68 %) než dívky (20 %). Nejčastěji šikanovanému pomohla třídní učitelka či kamarádi (shodně 25 %), pomoc rodičů přišla v 12 %. Bohužel, ve 21 % nepomohl nikdo. Šikanovaní žáci se nejčastěji svěřují kamarádům (45%) a rodičům (39%). Data převzaty z www.minimalizacesikany.cz
<http://www.minimalizacesikany.cz/dokument.php3?p_id=45>

Všech devět škol absolvovalo diagnostiku výskytu šikany a vzdělávání ve dvou prvních vzdělávacích modulech. Ve formě víkendových dílen se účastníci zaměřili na téma bezpečného klimatu ve škole, kulturu otevřené komunikace a na první pomoc při šikanování.

Rok 2006

17 pilotních škol – 205 pedagogů – 20 lektorů

V září 2006 zahájilo prvních 9 škol realizaci speciálního programu proti šikaně ve vlastních podmínkách pod vedením týmu konzultantů. Každá škola připravovala vlastní mechanismy, jak se šikanou pracovat. Program zahrnoval prevenci (důraz na komunikaci se žáky i rodiči, pozorování, všímání si změn v dětském kolektivu, preventivní spolupráci se servisními zařízeními a orgány v trestním řízení apod.). Dále konkrétní kroky, které udělat, když už k šikaně dojde. V možnostech školy bylo i radikálně změnit způsoby výuky a zahrnout do ní například i témata šikany, osobnostní a sociální výchovy, komunikace a vztahů v kolektivu.

Každá škola si pod vedením konzultantů vytvořila vlastní krizový scénář, který bude sloužit pro případ podezření nebo již reálného výskytu šikany na dané škole.

Součástí speciálního programu proti šikaně je i systematická práce konzultanta se sborovnou. Pro účinnost léčení šikany je velmi důležité, aby spolupracoval celý pedagogický sbor, tzn. vedení školy, učitelé, vychovatelé, školník, externí pracovníci, družina apod.

Významnou podporou v období tvorby programu jsou setkávání ředitelů škol, vzájemná výměna zkušeností a pravidelná práce odborného konzultanta na škole.

Rok 2007

*Bude dokončena tříletá pilotní fáze projektu a provedena dotazníková šetření na školách, která zjistí míru šikany před zahájením a po ukončení programu.

*Účastníci absolvují test efektivity vzdělávací části programu, který zmapuje úroveň jejich vědomostí a postojů v oblasti minimalizace šikany.

*Uskuteční se ředitelská setkání, která umožní výměnu a sdílení zkušeností všech školních týmů, které doposud prošly projektem.

*Budou definovány vstupní podmínky školy do programu, dokončeny metodiky a program tak bude připraven pro ostatní školy v České republice.

*Bude konsolidován lektorský a konzultantský tým a vytvořen program pro vzdělávání lektorů.

2.2.1 Co je krizový scénář školy

Důležitou součástí projektu MIŠ je naučit školy vytvářet si vlastní krizový scénář, umět se podle něj chovat a minimalizovat tak následky vzniklé šikany. Krizový scénář má podobnou funkci jako bezpečnostní pásy u auta. Stejně jako pásy nedokáží 100% zabránit nehodě, tak ani ten nejlepší krizový scénář na škole s výborným vedením nedokáže najisto zabránit vzniku šikany. V případě nehody však pásy dokáží ochránit pasažéry. Stejně tak dobře připravený krizový scénář dokáže minimalizovat nebo alespoň zmírnit následky šikany. Školy se v rámci projektu MIŠ učí vytyčit si vlastní krizový scénář přesně na míru podle svých podmínek tak, aby chování pracovníků školy bylo při krizových situacích co nejefektivnější.

Důležité body krizového scénáře:

1. Zmapování rizikových míst ve škole (WC - zejména chlapecké, sklepy, zákoutí školní budovy, zákoutí okolí školy, riziková místa z hlediska dívek a žen apod.)
2. Zmapování nepřehledných míst při dozorech (nepřehledné úseky chodeb, jídelna apod.)
3. Výběr a proškolení zaměstnanců školy, kteří jsou schopni pracovat pod velkým stresem, aniž by byli paralyzováni vzniklou situací.
4. Zpracování logistiky získání informací, jejich vyhodnocení a co nejefektivnější využití.
5. Zpracování písemných podkladů a "návodů" jak se v situaci šikany chovat (formulace v odrážkách nebo holých větách, psané velkým písmem pro případ, že lidé ve stresu nenajdou své brýle).
6. Zpracování informačních kanálů (na které číslo volat jako první, kam volat, když se na předchozí číslo nedovolám apod.).
7. Cvičení podle krizového scénáře a jeho doladění na základě poznatků ze cvičení.

Základem dobrého scénáře jsou při zjištění šikany tyto schopnosti:

1. Ochrana oběti
2. Vyhlášení mimořádného stavu
3. Získání informací
4. Získání svědků
5. Řešení šikany
6. Vyhodnocení jednotlivých kroků
7. Uvedení do klidové fáze

Ohlasy:

Podle koordinátora projektu Petra Sokola bude hlavní důraz kladen na kvalifikovanost učitelů:

"Učitel musí mít znalosti o šikaně, musí být schopný ji diagnostikovat – alespoň v té primární fázi. To je to, co dnes učitelům bohužel chybí."

"Musí být schopný učinit alespoň ty první kroky, nedopouštět se chyb – vědět, že nejdřív se musí izolovat oběť a pomoci oběti a až nakonec se jde za agresorem."

Podle Sokola by mělo jít to být celoškolská záležitost:

"Škola by měla být schopna spolupracovat. Měl by vzniknout scénář, jak postupovat v případě výskytu šikany. Podobně jako je v protipožárním řádu popsáno, co se dělá."

Sokol také doporučuje, aby třídní učitelé znovu zavedli třídnické hodiny, pokud je nemají a budovali s dětmi vztah.

Do projektu zatím bylo vybráno asi dvacet škol a z nich pak asi deset pedagogů, kteří projdou speciálním školením.

Metoda, kterou jim odborníci vysvětlí a která vychází z experimentálně ověřené práce už zmíněného specialisty Michala Koláře, je výjimečně úspěšná. Článek M. Kroupy dostupný z:

<http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2005/08/050830_cz_bullyng_school_pkkg.shtml>

Mikuláš Kroupa, redaktor BBC, úterý 30. srpna 2005

2.2.2 První celostátní konference na téma Školní šikanování

První celostátní konference si kladla dva hlavní úkoly-nastartovat tradici a vypracovat závěry, které by měly být systémovými kroky při řešení šikany. Směřování konference vystihovalo i její

MOTTO:

„Ti, kdo na sobě zkusili, co to je úzkost a tělesná bolest, patří k sobě v celém světě. Váže je tajemné pouto. Všichni znají hrůzu, které může člověk podléhat, a znají i touhu, aby se bolesti zbavili. Kdo byl osvobozen od bolesti, nesmí myslet, že je teď zase volný a že se může klidně vrátit do života jako předtím. Když sám poznal, co je bolest a úzkost, musí pomáhat v boji proti bolesti a úzkosti, pokud lidská moc proti nim něco zmůže, musí jiným přinášet vykoupení, jako byl vykoupěn sám.“ (Schweitzer, A.: Lidé v pralese, úvod)

První celostátní konference na téma Školní šikanování se konala v aule Pedagogické fakulty UP v Olomouci dne 30.3. 2004. Na konferenci se sešli spolu s učiteli ředitelé škol, speciální pedagogové, právníci, celkem 200 účastníků z řad odborníků domácích i zahraničních.

Koordinátorem nebyl nikdo jiný než dr. Michal Kolář. Tématem diskuze bylo především to, jak odhalit na školách skryté násilí, jak je řešit a jak mu předcházet. Na konferenci mělo možnost vystoupit 12 odborníků zabývajících se problematikou šikany. Jejich příspěvky vyšly ve formě sborníku (Kolář, M.: (ed): Sborník z celostátní konference o školním šikanování, 2004)

3 FENOMÉN ŠIKANY V IRSKÝCH ŠKOLÁCH

MOTTO:

Back in the Playground Blues

Dreamed I was in school playground, I was about four feet high

Yes I dreamed I was back in the Playground,

And standing about four feet high

The Playground was three miles long

And the playground was five miles wide

It was broken black tarmac with a fence all around

Broken black dusty tarmac with a high fence running all around

And it had a special name to it, they called it The Killing Ground.

Got a mother and a father, they're a thousand miles away

The Rulers of the Killing Ground are coming out to play

Everyone thinking: who they going to play with today?

You get it for being Jewish

Get it for being black

Get it for being chicken

Get it for fighting back

You get it for being big and fat

Get it for being small

O those who get it get it and get it

For any damn thing at all

Sometimes they take a beetle, tear off its six legs one by one
Beetle on its black back rocking in the lunchtime sun
But a beetle can't beg for mercy, a beetle's not half the fun
Heard a deep voice talking, it had that iceberg sound:
It prepares them for life -but I never found
Any place in my life that's worse than The Killing Ground.

Adrian Mitchell (Rosen 1985)

Autor se ve svých vzpomínkách na dětská léta vrací do reálií dětského hřiště, kde vládl krutý vládce, který brutálně šikanoval všechny slabší děti, které byly něčím odlišné a které se mu nedokázaly postavit. S hrůzou doted' vzpomíná, jak moc daleko byli tehdy rodiče a jak nepravdivá byla slova, která často slyšával od starších „ Toto tě připraví do života.“ A. Mitchell s podotýká, že v životě mu nebylo hůře než právě na hřišti „The Killing Ground).

3.1 Zvláštnosti irské školy

Než se pustím do srovnávací části mé práce, nastiňme si poněkud odlišnou konstituci irského školského systému a řekněme si o některých zvláštnostech a rozdílech oproti systému českému, jimiž jsou povinné školní uniformy, chlapecké a dívčí třídy a jinak koncipované ročníky.

ŠKOLNÍ UNIFORMY

Decentní barvy, stejné střihy, které nikdy neodkrývají víc, než by měly a nezvýrazňují křivky těla. Takto vypadají školní uniformy, které nosí stovky dětí v mnoha zemích světa, Irsko nevyjímaje.(obrázková příloha 1) Po těchto uniformách stále volá více a více rodičů českých školáků. Podle jejich názoru, budou-li v naší zemi zavedeny školní uniformy, ubude šikany,

posměšků a pocitů závidi, které denně zažívají děti ze sociálně slabších rodin v porovnání s těmi bohatšími, kteří se stále předhánějí, kdo má dražší oblečení.

K názoru valné většiny rodičů se přidávají rovněž dětsí psychologové. Mnoho dětí je totiž ve škole díky oblečení terorizováno. Dávno už nejde o to, kdo se jak učí, kdo má víc holek nebo kluků, ale o to, jestli nosí značkové oblečení, nebo ne. Pakliže se objeví jedinec v neznačkovém či v ne aktuálně „in“ oblečení, je ihned označen za „socku“, nebo vymetače sekáčů. Nelze se pak divit, že u některých dětí se projeví odpor chodit do školy, mnohým se zhorší prospěch, v ojedinělých případech se objeví i psychická labilita, někdy se objeví i skryté sklony k agresi.

Nechám v tuto chvíli polemiky nad přínosem uniformou či ne, v Irsku jsou totiž neměnnou realitou. Žáci základních a středních škol tuto skutečnost většinou přijímají a chodí denně do škol v tmavomodrých kalhotách, košili a pulovru v modré, tmavozelené či šedé barvě, většinou s logem školy. Dívky nosí tzv. kolové sukně v délce pod kolena tlumené barvy, bílou halenku a opět pulovr s logem školy. Podkolenky jsou většinou barvy bílé. Na některých školách mají dívky možnost rozhodnout se mezi sukní či kalhotami. Sportovní souprava je též jednotná, s logy školy.

Pozorujete-li irské dívky na cestě do školy, snaží se přelstít jednotvárnost oděvu alespoň důmyslnou úpravou vlasů, popř. decentním make-upem, ne však tak, aby byly v rozporu se striktním školním řádem.

Jestli uniformovanost žáků snižuje riziko šikany je otázka hodná výzkumu, kterým se však ve své práci nehodlám zabývat. Domnívám se totiž, že sociální rozdíly uniforma neskryje a jestliže jich chtějí děti využít k šikaně, udělají to.

CHLAPECKÉ A DÍVČÍ ŠKOLY

Zajímavým aspektem studia šikany v irských školách je možnost porovnávat smíšené a nesmíšené školy, a to poměrně čistým způsobem, studenty s obojí zkušeností. Tento srovnávací výzkum (Dale, R.R.: Mixed or single-sex school, 1971) proběhl sice na vzorku 620ti studentek a 175ti studentů učitelství před 35ti lety v rámci většího srovnávacího výzkumu, ale plat-

nost jeho výsledku o statisticky významné rozdílnosti pro šikanu se dá očekávat i dnes: poměr pohlaví (smíšenost) ve škole (třídě) je významným faktorem ovlivňujícím výskyt šikany.

Žáci zde byli dotázáni na to, jak často si myslí, že se šikana jejich pohlavím na školách, které absolvovali, vyskytovala. Nešlo o vzájemné porovnání jejich koedukačních i nekoedukačních zkušeností, ale o kvantifikaci v pětiúrovňové (nikdy až velmi často) škále; přímá srovnání obou zkušeností a vhledy do příčin pak byly získány z doplňujících volných komentářů. Bylo zjištěno, že významně více bylo šikany v nekoedukačních školách; větší rozdíly byly u škol základních, menší u středních: Odpověď „velmi častá“ a „častá“ šikana hochy: ZŠ smíšené 28% a chlapecké 59%, SŠ smíšené 14% a chlapecké 30% ; „velmi častá“ a „častá“ šikana dívkami: ZŠ smíšené 5% a dívčí 21%, SŠ smíšené 5% a dívčí 17%.(ELIOT, M: Bullying-Mixed or single sex:.,1992. s. 146-153)

Doplňující zjištění: šikanující jsou u druhého pohlaví nepopulární, přítomnost obou pohlaví připomínalo studentům rodinou atmosféru s řešením problémů diskusemi, ve smíšených školách je atmosféra více spolupracující a méně pedantská než ve školách s jednopohlavním zastoupením.

Dotazováno otevřenými otázkami bylo také chování studentských dozorů (prefects) a tito byli vnímáni ve smíšených školách jako laskavější a méně byrokratičtí a podlézaví.

Co mě během mého pohybu v irských školách zaujalo a oslovilo:

- malý počet koedukačních škol (vzdělávání dívek a chlapců dohromady)
- velký důraz na práci s dětmi v oblasti osobnostního rozvoje (jeden plně placený školní psycholog, dva učitelé na poloviční úvazek, kteří se věnují výchovnému poradenství, vždy pro jeden ročník *head teacher*, který má také zkrácený úvazek).
- výuka je hodně centralizovaná, existují státní osnovy, po *primary* i *secondary level* se dělá státní zkouška. Lze si vybrat ze dvou obtížnostních úrovní.
- povinná výuka irského jazyka, ale komunikace probíhá jen v angličtině
- metodické postupy učitelů jsou velmi tradiční

- ve školách je větší kázeň, nosí se uniformy, studenti zdraví učitele první
- předmět *home economics* kde se studenti učí hospodařit s kapesným, plánovat útratu, platit kartou, vyplnit žádost o práci atd.

3.2 Irský školský systém

První stupeň základní školy neboli primary school

Od čtyř či pěti let začíná pro dítě základní škola (primary school). Ta je zdarma a trvá osm let. Žáci se učí základní věci jako u nás a základní školu končí, když je jim 12 až 13 let. Školy jsou rozdělené na dvě části, v jedné se učí dívky, v druhé chlapci. Existuje i pár společných (smíšených škol), ale těch je jen nepatrné množství. Studenti jsou povinni chodit ve školních uniformách, které si musí zakoupit.

Střední škola

Od 12 až 13 let začíná pro studenta střední škola (secondary school). Není to jako u nás, kdy dochází k největšímu rozhodování studentů kam dál, zda na učiliště, odborné střední školy, gymnázia.

V Irsku je střední škola pokračováním základní školy, je více méně stejná pro všechny. Studenti jsou opět povinni chodit ve školních uniformách. V obou dvou cyklech střední školy si student může vybrat nějaké „povinně volitelné“ předměty. Studenti nedostávají známky ale body či procenta. V Irsku také existují školy, kde veškerá výuka probíhá v irském jazyce. (Slyšela jsem, že jsou docela prestižní a studenti tam dosahují výborných výsledků. Čím víc Irsko prosperuje ekonomicky, tím silněji se projevuje trend hrdosti na vlastní kulturu a jazyk).

3.2.1 Zkušenosti ze střední školy

V letošním březnovém vydání časopisu ECHO (magazín pro Čechy a Slováky žijící ve Velké Británii a Irsku, 3/2007, s. 21-23) jsem se dočetla o Čechu Janu Scherbaumovi (foto viz příloha 1), který studuje na jedné z dublinských středních škol. Podařilo se mi s ním navázat kontakt a zeptat se jej na pár otázek.

Jan Scherbaum (fotografie viz obrázkové přílohy, Obrázek 2), český student na jedné ze středních škol v Dublinu popisuje: „Střední škola je rozdělená na dva cykly. První cyklus je povinný, trvá tři roky a přirovnal bych ho k druhému stupni základní školy u nás, ale jen v některých předmětech. Proto ten přestup byl ze začátku těžký, v některých předmětech byli ostatní spolužáci o moc dál, v jiných jsem byl naopak já o hodně dopředu. Ale angličtina byla problémem největším.“

„Tento první tříletý cyklus je zakončen tzv. „Junior certificate“. To je závěrečná zkouška, něco jako naše maturita. Je povinná a zase je stejná pro všechny školy v Irsku. Tato „maturita“ se skládá ze skoro všech předmětů, které žák studuje: angličtina, matematika, science (to je biologie, fyzika a chemie dohromady) a druhý jazyk, to záleží na škole, jaký má výběr (často je to francouzština, španělština, němčina). Další dva předměty si opět student vybírá z výtvarné výchovy, technologie, obchodu či technického kreslení. Dále je povinná irština, ale jako cizinec mám výjimku, nemusím se ji učit ani z ní skládat zkoušky,“ přiznává Jan.

„Kdo chce pokračovat ve studiu, toho čeká druhý cyklus. Ten trvá dva anebo tři roky, můžete si vybrat. Student může nastoupit buď do čtvrtáku což je tzv. Transition year - takový přechodný rok nebo rovnou přejít do pátáku. V tom přechodném roku se dělají různé projekty, výlety, studenti pracují společně v týmu, např. uspořádají aukci a výtěžek jde na charitu, nebo si třída založí vlastní firmu a učí se, jak to všechno funguje. Tento čtvrtý rok se může přeskočit a pak studentovi zbývají jen pátý a šestý ročník.“

Přihláška na vysokou

V posledním, šestém, ročníku střední školy se konají závěrečné zkoušky na Leaving certificate. Zkoušky jsou ohodnoceny body. A podle počtu bodů přijímají studenty na univerzitách. Student si podává přihlášky na různé univerzity, uvede je do pořadí podle toho, na kterou chce jít nejvíce. Podle preference si jich takto může vybrat a seřadit několik. Pak záleží na škole a oboru, kolik bodů požaduje na přijetí. Jan mi ještě vysvětlil, že školy hodně přihlížejí i ke zmiňovanému junior certificate. Někteří touto zkouškou končí celé své studium, pro ostatní znamená pár bodů navíc k leaving certifikate a tím větší šanci dostat se na vytouženou vysokou školu.

Jak vás hodnotí v průběhu roku?

To záleží na učiteli, v některých předmětech píšeme čtvrtletní testy, pak jsou každoročně tzv.: Vánoční testy, ty vypisuje škola. Hodnotí nás body či procenty. „Ústní zkoušení jsem ještě nezažil, učitelé si nevolají žáky k tabuli. Ani nás neobtěžují se žádnými službami nebo tak.“

Kolik vás je ve škole?

V naší třídě je nás 33 a celkem 5 tříd v našem ročníku. Zhruba teda 150 studentů v každém ročníku. Studenti jsou rozdělení podle výsledků z prvního ročníku, takže třeba já jsem ve třídě 3.1, což znamená třetí ročník a jednička znamená tu nejlepší třídu.

Chodil jsi do školy v ČR, jak bys to srovnal se školou v Irsku? Co je u nás rozdílné?

Přístup studentů je tu jiný, tady každý ví, jak je škola důležitá a učí se. Nevím jestli to je tak všude ale v naší třídě to funguje. Každý student má svůj diář s rozvrhem, máme speciální formuláře na každý test. Učebnice jsou kvalitní, jsou přehledné. Také máme hodně učitelů – mužů.

Navíc máme kurzy angličtiny pro cizince, je nás tam pár. S cizinci řešíme podobné problémy a můžeme si i pokecat. S Iry je to dobré, ale pokud vás nebaví fotbal, tak si většinou nemáte co říct :-). Tak je to i v tělocviku, máme velkou tělocvičnu i hřiště, ale pořád se jen hraje fotbal. Žádné plavání, lyžařský výcvik, nic.

Škola začíná v devět hodin, v jednu máme přestávku na oběd a celkově končíme před čtvrtou odpoledne. Vyhovuje mě to, doma jsem prvních pár hodin ve škole stejně prospal.

První tři měsíce mě uniformy přišly hrozně uhozené, ale pak jsem si zvykl. Jsou teplé a pohodlné, jednou jsme pak měli „Non-uniform day“ a vůbec jsem nevěděl, co si obléct, bylo to divné.

Jak je to u vás ve třídě se šikanou?

Šikana existuje asi všude, naštěstí jsem ve třídě nejstarší a Irové nás, cizince, dost respektují. Jednou to zkusili a byla rvačka, tak teď už si netroufnou.

„Kdybych měl možnost vrátit se do školy do Čech, tak bych už nechtěl“, říká Jan Scherbaum.

V následující části mé bakalářské práce se již opírám o cizojazyčné prameny (v angličtině), pasáže budou výtvořem mého soukromého překladu. Pokusím se s nejvyšší citlivostí zachytit a překladem uchovat základní charakter originálního textu.

4 PREVENCE ŠIKANY NA IRSKÝCH ŠKOLÁCH

European Conference on Initiatives to Combat School Bullying: National Posters

Celý text je dostupný z: <<http://www.gold.ac.uk/euconf/posters/ireland.html>>

Pravidla týkající se šikany v irských školách a práv dotčených žáků a rodičů jsou v Irsku stanovena nařízením referátu ministerstva školství *Department of Education and Science=(DES)*.

Tato definují šikanu jako opakovanou fyzickou, slovní nebo psychologickou (duševní) agresi jednotlivce nebo skupiny vůči oběti.

Šikana se může objevit v kterémkoli prostředí či věku, je krátko- nebo dlouho- dobá a má různé intenzity. Jako silnější je vnímána, jsou-li agresorem dospělí a obětí děti; nemá však formu zanedbávání či sexuálního útoku.

DES vydal v roce 1993 směrnici pod jménem Guidelines on Countering [Bullying](#) Behaviour in Primary and Post Primary [Schools](#) "nařízení o čelení šikaně na základních a středních školách"- "o prevenci a řešení šikany."

Podle směrnice Children First: [National](#) Guidelines for the Protection and Welfare of Children vydané Department of Health and Children v r.1999 je možné, aby měli učitelé povinnost zajistit aby žáci nebyli šikanováni.

Dopis rodičům

Vedení školy Mater Christi v dublinské čtvrti Finglas, jedné ze škol, kde jsem prováděla dotazníkové šetření, se nechalo inspirovat přístupem k řešení šikany formou preventivního dopisu rodičům, jejímž autorem je Linda Frost. (ELLIOT,M: Bullying: A practical guide to coping for schools: A primary school approach by Linda Frost, 1992, s. 29-37)

Dopis je formou komunikace mezi rodinou a školou a má nejen funkci preventivní, ale i nápravnou. (Jeho plné znění-viz příloha C.)

Směrnice DES

Směrnice *Guidelines on Countering Bullying Behaviour in Primary and Post Primary Schools* (Průvodce v boji proti šikaně na základních a středních školách) o prevenci a řešení šikany doporučuje, aby prevence **šikany byla podstatnou částí kodexů chování všech škol.**

Metody prevence by měly zahrnovat:

Vytvoření vnitřní kultury, která povzbudí žáky k svěřování

Zvýšení povědomí žáků, rodičů, učitelů i vedení o šikaně jako o něčem netolerovatelném

System sledování školních činností

Vypracování postupů pro ohlášení, šetření a řešení šikany

Spolupráci v této otázce s místní komunitou a úřady

DES také vydal směrnici [*Child Protection Guidelines and Procedures*](#) (Průvodce a předpisy o ochraně dětí) o šikaně pro učitele. Tato směrnice zohledňuje specifika základních a středních škol a je založena na doporučeních směrnice "Children First"(Děti na prvním místě) vydané referátem Department of Health and Children v r.1999

Podle Education (Welfare) Act 2000 je vedení základních a středních škol povinno vypracovat, ve spolupráci rodičů a učitelů a za koordinace výchovných specialistů "educational welfare officers" z rady péče o národní vzdělání "National Education Welfare Board." Celý text v Aj dostupný z:

<<http://www.cidb.ie/live.nsf/0/948855733e76125a80256dfa004f8803?OpenDocument>>

kodex chování žáků. Kopie kodexu je při přijímání dána rodičům nového žáka. Kodex ustanovuje nepřijatelné typy chování, tresty za ně, co předchází vyloučení a na základě jakých poklesků je vyloučení možné. Vyloučení musí být oznámeno specialistovi "educational welfare officerovi" a je uskutečnitelné až za 20 dní po tomto oznámení.

4.1 Výzkum šikany

Irští autoři O'Mooreová & Hillery (1989) (*O'Moore, A.M. and Hillery, B. (1989). Bullying in Dublin Schools. Irish Journal of Psychology, 10, 426-441*)

and Byrne (1987), kteří používají definici šikany jako Olweus, zjistili, že asi 5% žáků šikanuje a asi stejné procento je obětmi. Dle O'Mooreové & Hilleryho (1989) je to v nápravných základních školách 16% šikanujících, kdežto v běžných základních školách je šikanujících 6%. Výzkum Byrna (1992) zjistil, že šikanujících je 5.37% (z nich je 25.7% dívek) a šikanovaných 5.06%.

Oba zdroje se shodují, že šikanující mají podprůměrné sebevědomí i školní výsledky: 36.6% šikanujících (oproti 13.8% šikanovaných) ukončí školu předčasně. Vyšlo také najevo, že účastníci šikany jsou častěji doučováni.

V listopadu 1993 publikovala organizace učitelů Irish National Teachers Organisation (INTO) (*An Roinn Oideachais [Department of Education]: Guidelines on Countering Bullying Behaviour in Schools., 1993*) výsledky průzkumu mezi učiteli 452 škol různých typů (malé velké chlapecké dívčí smíšené městské, příměstské a venkovské) prvního stupně: 57% škol mělo postupy či metody na řešení šikany, 77% pociťovalo šikanu jako rostoucí problém. Největší nárůst výskytu šikany byl ve třetích a čtvrtých třídách.

Studie Trinity College 1996 se dotazovala žáků 320ti (10% všech) základních a 210ti (27% všech) středních škol. Bylo zjištěno, že 5% žáků ZŠ a 2% středních škol jsou šikanováni. 51% žáků by se přidalo k šikanování pokud by oběť neměli rádi. Nesvěřování obětí rostlo s věkem: od 54% u třetáků přes 74 % u šestáků ZŠ po 92% středoškoláků. Největší nárůst výskytu šikany byl ve třetích a čtvrtých třídách ZŠ a ve druhých třídách SŠ. Bylo dále potvrzeno podprůměrné sebevědomí šikanujících. (O'MOORE, M., KIRKHAM, C. and SMITH, M. (1997). 'Bullying behaviour in Irish schools', *Irish Journal of Psychology, 18, 141–6.9*)

Vládní zpráva 1997

Zpráva obsahuje mnohá doporučení, co se týče disciplíny; mezi nimi to, že školy by měly mít kodex týkající se disciplíny, který by byl postaven na shodě hodnot všech ve školní komunitě.

Department (Referát) vzdělávání

Směrnice pro řešení šikany základních a středních škol. Směrnice byly vydány v září 1993. V úvodu je zdůrazněno, že šikana má vliv na všechny ve třídě, a tím i na školu a širší komunitu a jako taková by měla být v rámci této širší komunity řešena. Směrnice doporučují zapracování prevence a řešení šikany do kodexu disciplíny (školního řádu), přičemž je nutno, aby na formulaci spolupracovali jak zaměstnanci školy, tak i rodiče a žáci. Rodiče nadto musejí být informováni o tom, na koho se obrátit s dotazy, podezřeními a svědectvími o šikaně. Ostatní zaměstnanci školy by měli být povzbuzeni k tomu, aby šikany hlásili určenému zaměstnanci. Řešení šikany by dále mělo být součástí tréninků a školení učitelů.

Školení

Odbory středoškolských učitelů Association of Secondary Teachers in Ireland (ASTI), které zastupují většinu těchto učitelů, mají školící program pro zvýšení povědomí učitele a pro sdílení a rozšíření funkčních praktik prevence a řešení šikany. Učitelé účastníci se programem dostávají certifikát.

4.2 Projekty v rámci programu EU Socrates - Comenius Action

ILES (1997-2000)— Improving the Learning Environment in Schools through Bullying and Discipline Strategies je školící program pro středoškolské učitele, který má za úkol zvýšit jejich schopnosti předcházet šikaně a prosazovat disciplínu. Projektu se účastnili Irsko, Skotsko(UK) a Francie.

Šlo zde o zlepšení školních výsledků a zvýšení evropské dimenze života školy skrze:

- 1) čínorodější učební prostředí škol
- 2) vyšší povědomí o šikaně a souvisejících disciplinárních problémech
- 3) zvýšení znalostí a schopností učitelů
- 4) sdílení poznatků a zkušeností mezi učiteli
- 5) vyšší povědomí o vzdělávání a systémech v ostatních zemích EU
- 6) dostupnost školících materiálů

Vlastní kurzy byly v prvním roce programu připraveny dvěma učiteli z každé země, následně těchto 6 učitelů vyškolilo ve dvou letech v týdenních kurzech 120 učitelů, kteří pak budou fungovat jako experti a školitelé dalších učitelů.

Koordinátor, kontakt: Moira LEYDON, Address, Winetavern Street- DUBLIN 8

Konference

27. března 1993 se konala první národní konference o šikaně v Irsku. Získala spoustu mediálních ohlasů. Na této konferenci zahájil činnost program divadelní společnosti Stick and Stones pro školy. Viz dále.

19. října 1996 pořádala univerzita Trinity College konferenci na níž byly zveřejněny výsledky průzkumu o šikaně na irských školách. Konference se účastnilo asi 400 vzdělavatelů a byla publikována v *Irish Journal of Psychology* (1997)

(Cairns, E., & Lewis, C.A. (1997). Memories of the troubles: Social representations and social identity. Fifth European Congress of Psychology, Dublin, Ireland, 1997.)

4.3 PREVENTIVNÍ A INTERVENČNÍ ALTERNATIVY JAK ČELIT ŠIKANĚ

Anti-bullying Unit

Při Trinity college existuje centrum proti šikaně, které tento jev systematicky zkoumá. Koordinátorkou centra je Mona O'Moore..

Mona O'Moore

Mona O'Moore graduated from Trinity College, Dublin gaining her M.A in Child and Educational Psychology from the University of Nottingham and her Ph.D from Edinburgh University, and is a Fellow of Trinity College. Professor O'Moore is currently the Head of the Department of Education at Trinity College Dublin. She is also the founder and co-ordinator of the Anti-Bullying Research and Resource Unit. She was the Rapporteur of the first European seminar on school bullying, writing up the Report for the Council of Europe, 1987. She was a member of the Ministerial working party which

drew up the National Guidelines in Countering Bullying in Primary and Post Primary Schools in Ireland in 1993. Since then she conducted the first Nationwide Study of School bullying and Workplace bullying in Ireland. She has been a member of five European research partnerships and is currently a member of the European V.I.S.T.A project aiming to provide training on school violence to policy makers and practitioners. She is regularly invited to contribute to seminars and conferences, in Ireland and abroad. She has published widely, in particular in the area of school bullying. She is co-author of the forthcoming handbook : Dealing with Bullying In Schools: A Training Manual for Teachers, Parents and Other Professionals (Paul Chapman Publishing). She is married with three sons.

Toto centrum si klade za cíl větší uvědomění si a porozumění jevu šikana a zároveň zprostředkovat materiály a rady a průvodce pro rodiče, školy a organizace, které hledají způsoby potírání šikany. Také se chce zaměřit na pokročilé výzkumy v oblasti šikany.

Centrum nabízí školení a edukační programy pro zaměstnance škol a výchovných zařízení a workshopy pro žáky, jejich rodiče, učitele i zaměstnance. K dispozici je také knihovna s tematickými publikacemi.

Divadelní skupiny

Za účelem lepšího porozumění šikaně a pomoci školám efektivněji bojovat s tímto negativním jevem byla založena divadelní skupina The sticks and Stones Theatre Copany. (*Dr. Brendan Byrne, De La Salle College, Churchtown, Dublin 14: Sticks and Stones Theatre Company 1994/1996. Handbooks: Dublin*)

V říjnu roku 1994 byl nastartován program pro základní školy. Zpočátku spadal pod Ministerstvo školství a Organizaci „Calouste Gulbenkian“.

Program byl vymyšlen tak, aby zobrazoval typické formy šikany, které se odehrávají ve školní třídě, na školním dvoře, na cestě do a ze školy nebo v době mimoškolních aktivit. Tato prezentace se skládala z pohybových scén, mimiky, muziky a tanců.

Po vystoupení následuje diskuzní fórum, na kterém se účastní i děti. Apriorně prezentaci, facilitátor promlouvá k učitelům a vysvětluje jim použití příručky, která je nedílnou součástí programu. V září roku 1996 začala s programem koncipovaným i pro střední školy.

Support Groups

Podporující skupiny, kampaně

V roce 1983 iniciovala Vivette O'Donnell kampaň proti šikaně. CAB (Campaign against Bullying) připravila a předložila informace a rady, které měly napomoci ke snížení incidentů spojených se šikanou. Z dalších kampaní, které následovaly, zmíním National Association for Victims of Bullying, the Waterford Bullying Awareness Group. Dále vznikla i skupina, která poskytovala rady rodičům obětí National Parents' Council (Primary and Post-Primary Tiers, pod záštitou Národní asociace rodičů. Informace o CAB dostupné z:

< <http://www.bullyonline.org/media/nr17.htm> >

The Role of the Gardai (Police) in Countering Bullying

Role Gardy(Policie) v čelení šikaně

Irská Garda klade velký důraz na prevenci, jakožto na účinný prostředek v boji proti šikaně. Více než 600 policistů obdrželo speciální výcvik, který je opravňuje podílet se na preventivním programu pro základní školy.

Budoucí policisté se učí potýkat se s problémy na středních školách. Tento program se mimo šikany orientuje i na vandalismus, bezpečnost na cestách a prevenci kriminality.

Spolupodílení se gardy na preventivních opatřeních jde ruku v ruce s doporučeními Ministerstva školství a to hlavně těmi, aby se problém šikany řešil komplexně, tedy přítomnost rodičů, učitelů i jiných zaměstnanců školy, sociálních a komunitních pracovníků je žádoucí.

Dále je doporučeno, aby příslušníci Gardy (po obdržení odborného výcviku) jednali s mladými delikventy pokud možno mimo trestní dvůr. Garda má vystupovat jako podpůrný prostředek školních programů proti šikaně. (Byrne, B., *Bullying : A Community Approach*, 1994, p. 37.)

Home/School/Community Liaison Scheme.

Od roku 1990 se některé vybrané základní a střední školy účastní programu Home/School/Community Liaison Scheme. Nyní je to 384 škol a každá z nich má speciálně vyškoleného koordinátora. Podstatou programu je zainteresování dospělých (zvl. rodičů a učitelů a spíše prevencí než nápravou) na zlepšování školních výsledků potencionálně slabých žáků. Šikana je zde jedním z témat; z hlediska navázání a udržení spolupráce rodičů a školy je však z těch více profilovaných, (vděčnějších (praktičtějších)): Pomocníci-koordinátoři programu navštěvují domovy a vyvěšují informace o šikaně ve vestibulech škol.

Mládežnické aktivity

V dubnu 1994 pořádal Národní svaz mládeže NYF seminář pro mládežnické vedoucí o šikaně jehož výsledkem byla doporučení pro to, jak se potýkat se šikanou, která vyšla r.1995 pod názvem "Guidelines for youth workers:dealing with Bullying".

V r. 1995 pořádal irský Řád Maltézských Rytířů (jehož velmistrem je od r. 1988 His Most Eminent Highness Fra Andrew Willoughby Ninian Bertie, Prince and Grand Master of the Sovereign Military Hospitaller Order of St. John of Jerusalem, of Rhodes and of Malta, Most Humble Guardian of the Poor of Jesus Christ) sjezd pro své kadety jehož výsledkem byla listina o šikaně:

1. Chceme, aby Řád Maltézských Rytířů byl prost šikany
2. Nadávání je zapovězeno
3. Fyzické útoky se zapovídají
4. Shromažďování v agresivní skupině je zapovězeno
5. Popichování je zapovězeno
6. Každý by se měl cítit respektován
7. Chyby a špatné skutky by neměly být vysmívány
8. Problémy by se měly sdílet
9. Všichni máme stejný díl odpovědnosti za to, že šikana nebude tolerována

Program bezpečí (Stay Safe Programme)

Stay Safe Program je školícím balíčkem pro rodiče, žáky a učitele žáků ZŠ. Obsahuje videa pro žáky o bezpečném chování (2 různé verze pro mladší a starší žáky), školení (kurz) pro učitele a manuál pro rodiče. Tento program je nyní k dispozici všem školám.

Www.stránky SS programu dostupné z: <<http://www.staysafe.ie/Bullying.htm>>

Kapitola o šikaně zdůrazňuje, aby rodiče nebyli neschopností svých dětí postavit se šikaně otevřeně zklamáni, je naopak třeba dítě povzbudit s tím, že se šikanou se každý někdy potká a že vina je jednoznačně na agresorech. 3 pravidla z programu: “řekni Ne, vyhni se(dostaň se pryč), pravidelně se svěčuj”.

Dětská linka

Linku bezpečí provozuje Irská společnost prevence násilí na dětech (Irish Society for the Prevention of Cruelty to Children =ISPCC). Na bezplatném čísle 1800666666 může dítě s dobrovolníkem anonymně řešit jakýkoli problém. Linka nezakročí pokud ji o to dítě nepožádá. Dětem bývá doporučeno svěřit se hodnověrnému dospělému či navštívit příslušnou pomocnou organizaci.

Stop bullying

Stop bullying je návod pro učitele a rodiče pro prevenci, rozeznání a reakci na šikanu. Je výsledkem spolupráce těchto organizací: ISPCC, britské Kidscape a Národní rady rodičů National Parents Council.

City of Dublin Vocational Educational Committee CDVEC

(Odborně vzdělávací rada města Dublin)

Rada vypracovala kodex (code of practice) vzdělávacího profesionála. Obsahem je poukání, kterak moudře a profesionálně konat a řešit vzdělávací a výchovné problémy.

Výtah: Zaměstnanci se mají zdržet urážlivých hodnocení svých kolegů nebo studentů včetně poznámek o např. rase, náboženství, sexuální orientaci, věku, postižení, ekonomickém, rodinném či společenském statusu. Zaměstnanci se mají zdržet jakéhokoli druhu užití moci, který by snižoval osobní integritu. CDVEC podporuje sebeúctu a pozitivní sebe-vnímání studentů. Je očekáváno, že se studenti zdrží šikany a dominantního chování.

4.3.1 Projekty některých škol:

Colaiste Eoin, Secondary School, Stillorgan, Dublin

Každý týden vypracovávají všichni žáci odpovědi na tři otázky o šikaně, tyto se potom vhodí do uzamčených uren. V případě, že jsou obsahem informace o údajné šikaně, vyšetří účastníky koordinátor a pokusí se případ vyřešit. Pokud problém trvá zajímá rodiče.

St. Andrews College, Booterstown, Co.Dublin

Škola je účastník pilotního projektu EU 'Pupil-Power'. Tento projekt zkoumá možnosti peer podpory v boji proti školnímu násilí a šikaně. Škola mmj. spolupracovala na studii o vlivu dramatu (ochotnictví) na výskyt šikan.

St. Kevin's Community College, Clondalkin, Dublin 22. Anti-Bullying Code

Kodex proti šikaně byl dětmi, rodiči i učiteli sepsán v r. 1995 po setkáních, kde se diskutovalo, jak zlepšit školní prostředí. Kodex:

- žáci, učitelé a rodiče se chovají vzájemně slušně a s respektem
- šikana (včetně nelaškujícího popichování) není tolerována
- oznámit šikanu je bezpečné
- všichni se vzájemně podporují

De La Salle College Churchtown, Dublin 14

Žáci páté třídy jsou školeni výchovným poradcem, jsou vypracovány návody, které jsou hochům dány písemně. Pátáci pořádají v průběhu roku akce pro prvňáky (fotbal, bowling, hry a kvízy) a hlídají oblast jejich šaten.

Salesian College, Celbridge, Kildare

Každoročně se na škole pořádá týden vědomí šikany (Bullying Awareness Week), kdy jsou vyvěšeny informační nástěnky, ve třídách jsou pořádány dotazníkové akce a jejich vyhodnocení. Charta proti šikaně, kterou žáci sepsali, je vyvěšena ve vestibulu.

Shrnutí:

Předtím, než se pustím do analýzy dotazníku, se chci ještě zaměřit na krátké shrnutí situace v obou zemích. Nelze jednoznačně označit některou zemi za méně či více připravenou na boj proti šikaně, ačkoli statistiky rozdílů ukazují. U nás se od roku 1989 udělal v této oblasti obrovský krok a spousta škol vyzkoušela již některý z programů v boji proti šikaně, dalo by se říci, že byl položen základní kámen primární prevence. Najdou se školy, které mají vyškoleného výchovného poradce a děti jsou na takové úrovni informovanosti, že se jej nebojí navštívit a pojmenovat problém. Předpokládám, že české dítě je také šikanováno kvůli odlišným věcem než to irské, i když v globále se bude jednat o stejnou šikanu, stejného agresora, stejný typ oběti. Irské děti se od malička, díky silným minoritám migrantů, pohybují v multikulturnějším prostředí, což má za následek větší toleranci k odlišnostem ve věku dospělém, může být však příčinou šikany ve věku pubertálním. Pravdou je, že většina zdejších škol má prevenci šikany zabudovanou přímo ve stanovách školy a bezmála na každé škole funguje školený odborník na pomoc v krizové intervenci. Výsledkem této osvěty je fakt, že každé 5leté dítě ví, co je šikana, jak se projevuje a že je to věc špatná, co se musí řešit a hlásit. Jen pro zajímavost jsem v předchozí straně uvedla projekty některých škol. Zajímavým poznatkem je i to, že všechny stížnosti, ať už dítěte či rodiče, se v Irsku daleko více řeší, angažuje se mnohdy i policie a mimoškolní činitelé, čímž odpadá riziko zanedbání případu potenciální velké šikany. Každé stížnosti je věnována patřičná pozornost, je kladen důraz na respektování lidské důstojnosti.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 APLIKAČNÍ ČÁST-VLASTNÍ VÝZKUM

5.1 Vytyčení cíle

Cílem výzkumné části práce je za pomoci dotazníku o 12ti otázkách proniknout do problematiky šikany na českých a irských školách. Zajímá mě, kolik procent dětí je šikanováno, jakou formou, kde k šikaně dochází, zda dítě šikanu hlásí, jaká opatření nastávají a v jaké míře se mu dostane zpětné vazby. Taktéž mě zajímá povědomí žáka o existenci preventivních programů, do kterých je škola zapojena a o existenci konkrétních odborníků v oblasti šikany na jeho škole a efektivitě jejich činnosti. Respondent má příležitost využít otevřených odpovědí k vyjádření svých postojů k šikaně, její prevenci. Účelem je na základě vyhodnocených údajů postihnout souvislosti i rozdíly, potvrdit nebo vyvrátit hypotézy týkající se srovnání situace v obou zemích.

5.2 Formulace problému

Práce se zabývá srovnáním výskytu šikany na školách ve dvou rozdílných zemích. Tento rozdíl je tvořen nejen kulturně-historickým základem, ale i gender složením školní třídy, tj. v ČR máme školy smíšené, kdežto v Irsku chlapecké a dívčí, dále souvisí s větším zastoupením cizinců v prostorách irských škol, povinností nosit školní uniformu a dalšími aspekty. Úkolem mého výzkumu bylo vystihnout souvislosti prevence šikany s jejím výskytem, výskytu s řešením problému, řešením problému na základě znalostí z různých druhů preventivních programů, ochoty dětí šikanu hlásit a formy potírání šikany.

Jednoduše řečeno: Jaké formy preventivních programů škola uplatňuje? Jaký typ šikany se ve kterých školách vyskytuje? Kolik dětí je šikanováno? Jsou stimulovány šikanu hlásit? Mají vůbec povědomí o existenci někoho, komu se můžou s šikanou svěřit?

Předpokládám, že se tyto faktory vzájemně ovlivňují, a proto mezi nimi bude vztah. Jaký, to vyplyne z dotazníkového šetření. Předběžně jsem si stanovila 3 základní hypotézy, které výzkumem potvrdím či vyvrátím.

5.3 Stanovení hypotéz

Hypotéza 1: „Četnost a efektivita preventivních programů a osvěta v oblasti předcházení šikane vytváří v žácích důvěru ve výchovné činitele a posiluje vědomí o účinnosti prevence v jejich školách.

Na základě teoretických poznatků a návštěv školních zařízení v obou zemích se domnívám, že čeští žáci budou méně obeznámeni s existencí osoby, která jim na škole, v případě ohrožení šikanou, bude schopna pomoci a tím budou mít menší důvěru v účinnost prevence na jejich školách.

Hypotéza 2: Předpokládám, že dívky se budou se svou šikanou více svěřovat a tím budou nápomocny k efektivnější možnosti šikanu objevovat a napravovat. Jelikož v Irsku neexistují smíšené, ale dívčí školy, předpokládám, že dívky se budou se svou šikanou více svěřovat a tím budou nápomocny k efektivnější možnosti šikanu napravovat. Jelikož v Irsku neexistují smíšené, ale dívčí školy, domnívám se, že na základě četnějších sdělení budou moci být nastolena adekvátní výchovná opatření spojená s pomocí oběti, protože bude efektivita zvládnutí šikany (terciální péče) vyšší.

Domnívám se, že na školách fungují výchovní pracovníci, kteří vhodnou formou podnětují oběti šikany, aby se nebály se svěřit, odhodily strach i strach z nepochopení.

Hypotéza 3: V Irsku existuje na školách více dlouhodobých preventivních opatření proti šikaně, proto bude její výskyt na základních školách nižší než v České Republice.

Opírám-li se o východisko pracovně stanovené v Hypotéze 1, a to, že míra prevence ovlivňuje výskyt šikany, budu poté předpokládat nižší výskyt šikany na irských školách v porovnání s českými. V teoretické části práce jsem totiž zjistila, že v Irsku je kladen na prevenci větší důraz, prevence šikany je součástí stanov každé školy.

5.4 Dotazník

Pro výzkum jsem sestavila dotazník čítající 12 otázek-viz příloha A a B (paradoxně originální verze byla v anglickém jazyce, jíž jsem potom překládala do češtiny), z toho prvních

sedm má za úkol zjistit četnost, kontinuitu, místo činu a jiná specifika samotného jevu šikana. Jedná se o otázky uzavřené, s možností výběru. V další části byl mládeži věnován prostor pro vlastní vyjádření o spokojenosti s účinností a zastoupením programů prevence šikany na jejich vlastních školách. Mají možnost nastínit své nápady jak zefektivnit proces boje se šikanou a případně připisat jakékoli další postřehy k dané problematice.

Konstrukce dotazníku

Dotazník řadíme mezi explorativní metody výzkumu. Při konstrukci dotazníku vycházíme z následujících zásad:

- a) správné vytyčení problematiky
- b) znalost prostředí a problému
- c) účelnost otázek

5.4.1 Výzkumný vzorek a průběh sběru dat

Jako výzkumný vzorek jsem si zvolila vždy 100 a 100 žáků osmých a devátých tříd (věková kategorie 14-15 let). Českou školu reprezentovala ZŠ Nové Město na Moravě, ZŠ Zlín a ZŠ Kroměříž, tedy jedno krajské, jedno okresní a jedno provinční město. V Irsku jsem navštívila dívčí školu Mater Christi College ve Finglasu, chlapeckou De La Salle College v Churchtownu, obojí jsou městské celky Dublinu.

Zpřístupnění kontaktu s žáky nebyl problém v českých školách (v Kroměříži a Zlíně jsem podnikla sběr dat osobně, v Novém Městě prostřednictvím své sestřenice, již jsem vybavila průvodním dopisem vysvětlujícím důvod dotazníkového šetření). Projevil se ovšem velký zádrhel při první návštěvě Mater Christi, kdy jsem na provedení výzkumu musela počkat, až do té doby, než všichni rodiče projeví písemný souhlas. (Povinný zde u všech dětí do věku 16ti let).

Se souhlasem školy jsem se s žáky osobně setkala v době jejich vyučování, představila se, oznámila, že dotazníky jsou naprosto anonymní, tudíž se nemusí nikde podepisovat. Určila jsem jim časový limit 20 minut, ale připomněla, že vyplňování můžou samozřejmě věnovat více času, když to potřebují. Vysvětlila a vymežila jsem jim pojem šikana, zdůraznila, že se jedná čistě o šikanu školní, popř. při docházce do školního zařízení, pročež, když byli šikanováni jinde (v mimoškolní době), necht' použijí extra kolonek.

5.4.2 Způsob zpracování dat

Data získaná dotazníkovým šetřením jsem vyhodnotila za pomoci běžných statistických metod s užitím grafů a tabulek pro grafické znázornění a přehlednost, jakožto i volnou interpretací otevřených otázek (č. 8, 11, 12).

6 VÝSLEDKY DOTAZOVÁNÍ

Účelem dotazníkového šetření bylo získat 50 vyplněných dotazníků od každého ohlavi každé země. Jelikož ale dívky byly v obou zemích sdílnější, vrátilo se mi nakonec 60 dotazníků od irských dívek, 40 od irských chlapců, 64 od českých dívek a 36 od českých chlapců.

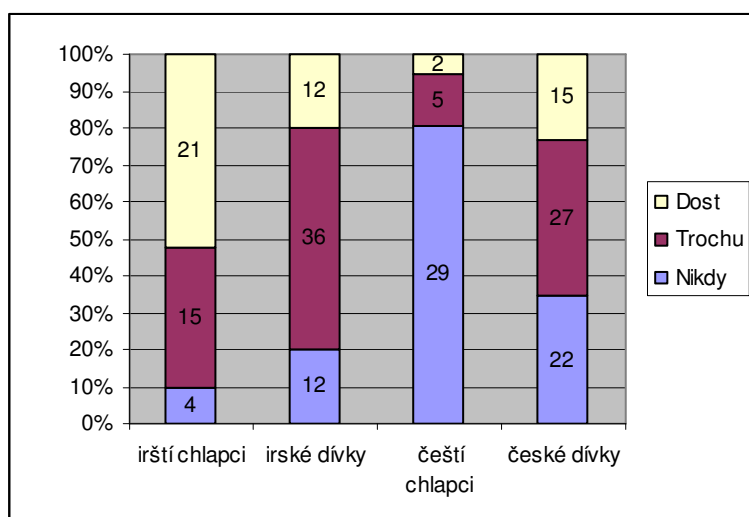
6.1 otázka: Byl jsi někdy šikanovaný?

4 z celkového počtu 40ti irští respondentů odpovědělo, že nebyli šikanovaní nikdy, 15 jich zažilo šikanu občas a 21 bylo šikanováno dost. 12 z 60ti irských dívek nebylo nikdy šikanovaných, 36 trochu a 12 dost. 29 z 36 českých chlapců říká, že nikdy nezažili šikanu, 5 má občasnou zkušenost a 2 byli šikanovaní dost. 22 z 60ti českých dívek nezažily nikdy šikanu, 27 trochu a 15 dost.

6.1. tabulka

Byl jsi někdy šikanovaný?				
	irští chlapci	irské dívky	čeští chlapci	české dívky
Nikdy	4	12	29	22
Trochu	15	36	5	27
Dost	21	12	2	15

6.1. graf

Z grafu vyplývá zajímavý nepoměr mezi tvrzením o absenci šikany v případě srovnání českých a irských chlapců. Domnívám se, že tento rozdíl může být způsoben neochotou českých chlapců vypovídat o své šikaně („kluci nepláčou“), popř. jiným osobním vymezením problematiky (např. nepovažují nadávky či rvačku za šikanu). České a irské dívky měly výsledky poměrně obdobné, snad jen s tím, že opět byly české dívky podstatně méně šikanovány. Téměř 50 procent irských chlapců zažilo opakovanou šikanu, což můžeme přičíst na vrub chlapeckým školám-viz stať Chlapecké a dívčí školy (ELIOT, M: Bullying-Mixed or single sex., Longman Group Ltd. UK.1992. p. 146-153)

6.2 otázka: Kdy jsi byl šikanovaný?

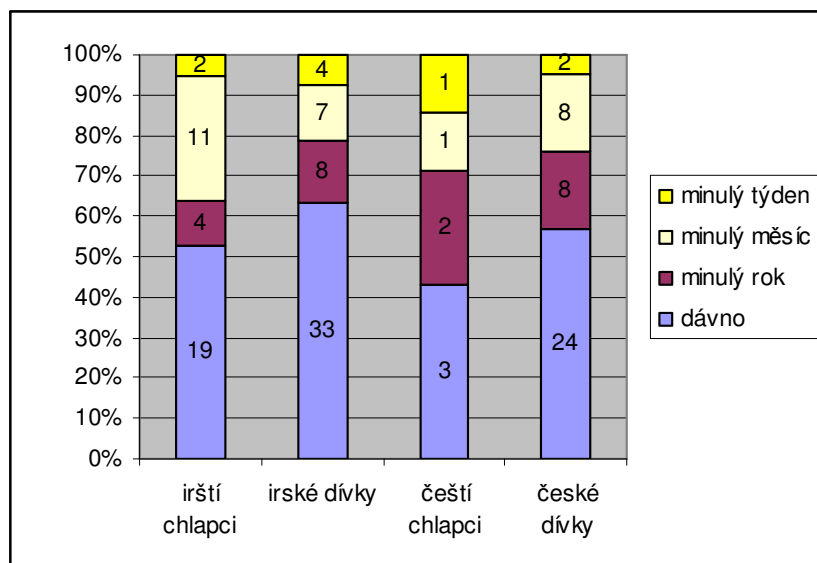
IV následujících otázkách již do hodnocení nezahrnuji ty, kteří nebyli nikdy šikanováni. ICH (irští chlapci) byli většinou šikanováni dávno (19) nebo minulý měsíc (11), pouze 2 byli šikanováni minulý týden. 33 irských dívek (ID) z celkového počtu 52 bylo šikanováno dávno, 8 minulý rok, 7 minulý měsíc a 4 jsou šikanovány v současné době. 3 čeští chlapci (ČCH) z celkového počtu sedmi, kteří přiznávají šikanu, byli šikanováni před dlouhou dobou, 2 minulý rok, 2 minulý měsíc a 1 minulý týden. Z celkového počtu 42 českých dívek (ČD), které byly šikanovány, tvoří 24 skupinu, která prožila šikanu před delší dobou, po 8 minulý rok a měsíc a 2 dívky byly šikanovány minulý týden.

6.2. tabulka

Kdy jsi byl šikanovaný?				
	irští chlapci	irské dívky	čeští chlapci	české dívky
dávno	19	33	3	24
minulý rok	4	8	2	8
minulý měsíc	11	7	1	8
Minulý týden	2	4	1	2

6.2. graf

Údaje vyplývající z tabulky jsou téměř shodné, adekvátně počtu těch, kteří odpovídali. Většina respondentů přiznává, že se jich šikana dotkla před dlouhou dobou (rokem, měsícem), z čehož vyplývá pozitivní zjištění, že žáci jsou schopni šikany rozpoznat a přiznat. Aktivní šikana (právě probíhající) je u všech čtyřech skupin pod hranicí pěti procent.

6.3 otázka: O jaký druh šikany se jednalo?

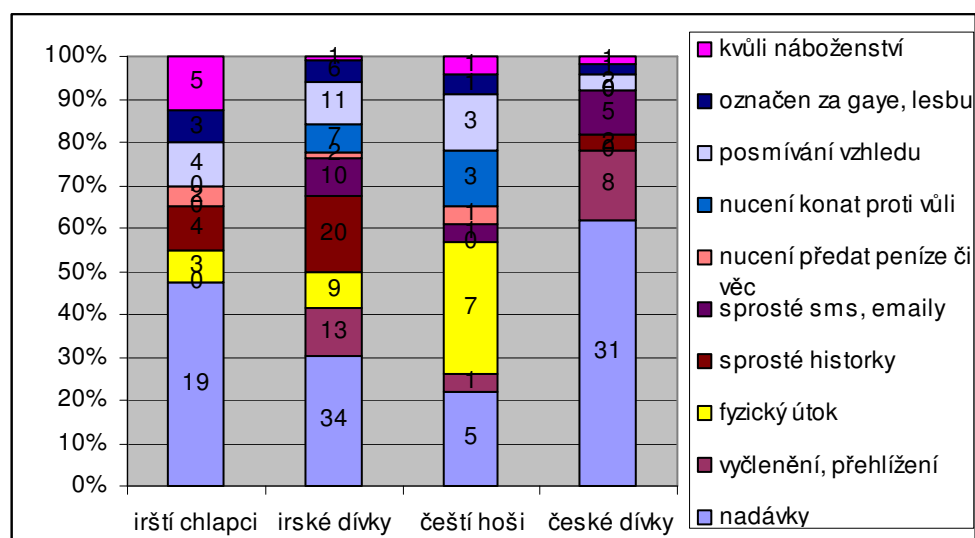
19 ICH označilo možnost nadávky, 5 jich bylo šikanováno kvůli náboženství, o čtyřech byly vytvářeny sprosté historky, 3 zažili fyzický útok a shodný počet byl označen za „gaye“, ačkoli to není pravda. 34 ID bylo vystaveno nadávkám, o 20ti se vyprávěly sprosté historky, 13 bylo vyčleněno z kolektivu a přehlíženo, u 11 respondentek byl posmíván vzhled, **10 obdrželo sprosté sms či maily**, 9 bylo fyzicky napadeno, 7 nuceno konat něco proti své vůli, o 6ti se říkalo, že jsou „lesby“ (ačkoli to nebyla pravda), 2 byly přinuceny odevzdat peníze či osobní věci. V případě ČCH „vévodí“ šikana v podobě fyzického útoku (7), pokračují nadávky (5), posmívání vzhledu a nucení konat proti své vůli po 3 a 1 chlapec obdržel sprostou sms či email, taktéž 1 byl nucen odevzdat peníze, 1 označen za „gaye“ a 1 posmíván kvůli svému náboženskému vyznání. ČD byly nejčastěji nadávány (31), vyčleněny z kolektivu (8), sprosté sms

či emaily (5), sprosté historky a posmívání vzhledu po 2 každý a 1x nepravdivě označeny za „lesbu“ a kvůli náboženství.

6.3. tabulka

O jaký druh šikany se jednalo?				
	irští chlapani	irské dívky	čeští hoši	české dívky
nadávky	19	34	5	31
vyčlenění, přehlížení	0	13	1	8
fyzický útok	3	9	7	0
spřsté historky	4	20	0	2
spřsté sms, emaily	0	10	1	5
nucení předat peníze či věci	2	2	1	0
nucení konat proti vůli	0	7	3	0
posmívání vzhledu	4	11	3	2
označen za gaye, lesbu	3	6	1	1
kvůli náboženství	5	1	1	1

6.3. graf

Z grafu vyplývá, že většina dotazovaných byla nadávána. Tato forma však převažuje u dívek a spolu se sprostými historkami, sprostými sms a maily a vyčlenění z kolektivu tvoří typický profil dívčí šikany. Šikanu u chlapců reprezentují také nejvíce nadávky, fyzický útok, posmívání vzhledu, nepravdivé označování za „gaye“ a překvapivě i vysmívání se náboženskému vyznání. ČD se nesetkávají narozdíl od ID s fyzickým útokem a nucením konat něco proti své vůli, což opět souvisí s gender diferenciací v českých školních třídách. Paradoxně jsou ICH často vysmívání kvůli náboženství, ačkoli téměř polovina škol je církevních.

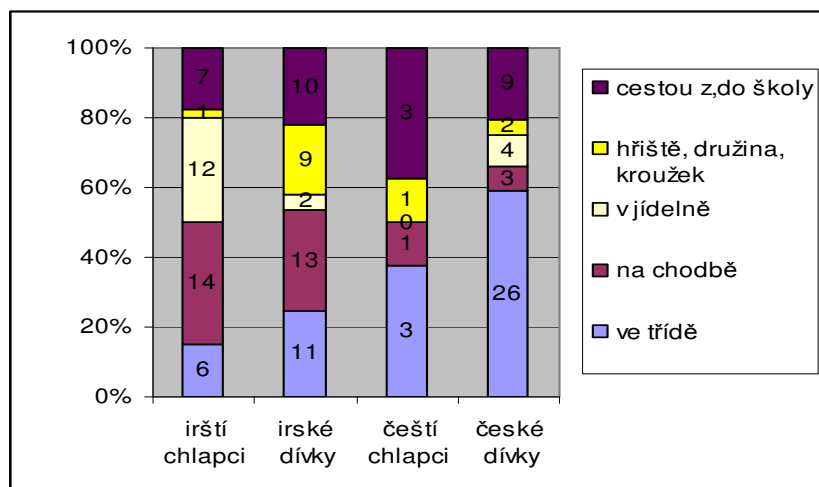
6.4 otázka: Kde k šikaně docházelo?

Nejčetnější výskyt šikany ve škole u ICH byl na školní chodbě (14) a ve školní jídelně (12), 7 chlapců absolvovalo šikanu na cestě za do školy, 6 bylo šikanováno ve třídě a 1 na hřišti či v zájmovém kroužku. ID byly nejčastěji šikanovány na chodbě (13), ve třídě (11), vestou z a do školy (10), na hřišti a v kroužku (9) a v jídelně (2). ČCH se potýkali s šikanou ve shodném počtu 3 ve třídě a na cestě z a do školy, v počtu 1 na chodbě a na hřišti. ČD zažily nejčastěji šikanu ve třídě (26), na cestě do školy (9), v jídelně (4), na chodbě (3) a na hřišti (2).

6.4. tabulka

Kde k šikaně docházelo?				
	irští chlapci	irské dívky	čeští chlapci	české dívky
ve třídě	6	11	3	26
na chodbě	14	13	1	3
v jídelně	12	2	0	4
hřiště, družina, kroužek	1	9	1	2
cestou z, do školy	7	10	3	9

6.4 graf

Graf znázorňující místo, kde se šikana odehrávala, reprezentuje opravdové rozdíly mezi jednotlivými skupinami. Jediným shodným údajem je cesta z a do školy, kdy byly jednotlivé skupiny vystaveny šikaně rovnoměrně. V samotných prostorách školy se ale výsledky liší. Nejčastějším dějištěm šikany pro ICH je školní jídelna a chodba, pro ČCH třída a cesta z a do školy. Šikana u ID je situována rovnoměrně do všech částí školy-třída, jídelny, chodby i na hřiště, zatímco u ČD jednoznačně dominuje školní třída, následovaná cestou z a do školy. V tomto grafu zjišťujeme rozdíly mezi pohlavími, nikterak však rozdíly mezi chlapci a dívkami v ČR a Irsku. Ty mají podobné hodnoty, z čehož vyplývá, že místo odehrávání šikany má ve zkoumaných zemích podobné schéma nehledě na smíšenost a nesmíšenost třídy.

6.5 otázka: Komu jsi řekl, že jsi šikanován?

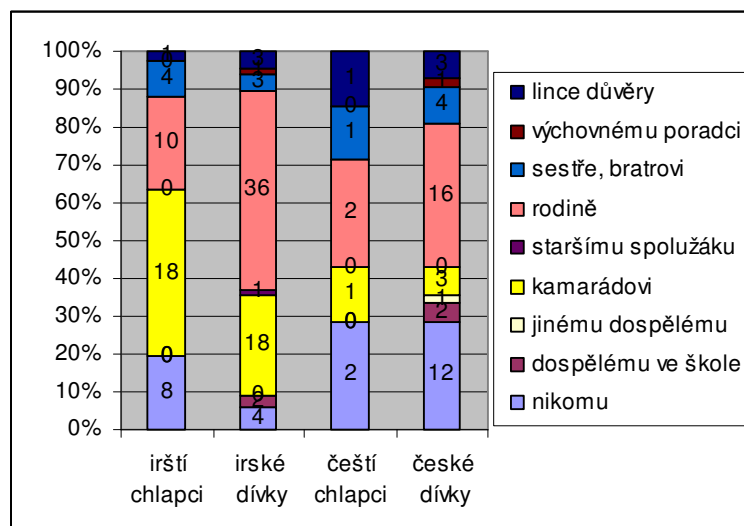
Nejvíce ICH se svěřilo kamarádovi (18), dále rodičům a rodinným příslušníkům (10), 8 chlapců šikanu neoznámilo nikomu, 4 se svěřili bratrovi či sestře a 1 zavolal na linku důvěry. Oproti tomu ID se nejvíce svěřují rodičům (36), poté kamarádkám (18), shodně po 3 sourozencům a lince důvěry, dospělému ve škole (2) a staršímu spolužákovi (1). Nikomu se nesvětily pouze 4 dívky. ČCH se nesvěřují nikomu nebo rodině (po 2), kamarádovi, sourozenci nebo lince důvěry

(po 1), ČD se svěřují svým rodičům (16), na druhém místě nikomu (12), sestře nebo bratrovi 4 z nich, lince důvěry a kamarádovi po 4, dospělému ve škole 2 a jinému dospělému či výchovnému poradci 1.

6.5. tabulka

Komu jsi řekl, že jsi šikanován?				
	irští chlapci	irské dívky	čeští chlapci	české dívky
nikomu	8	4	2	12
dospělému ve škole	0	2	0	2
jinému dospělému	0	0	0	1
kamarádovi	18	18	1	3
staršímu spolužáku	0	1	0	0
rodině	10	36	2	16
sestře, bratrovi	4	3	1	4
výchovnému poradci	0	1	0	1
lince důvěry	1	3	1	3

6.5. graf

Z grafu vyplývá, že dívky mají obecně více důvěru ve své rodiče, poté ve své kamarádky. Občas se obrátí i na linku důvěry, pedagogického pracovníka či dospělého ve škole. Chlapci preferují svěřit se kamarádovi, hned na druhém místě však jdou za svými rodiči. Chlapci mají větší tendence nesvěřovat se se šikanou nikomu oproti dívkám. Oproti mému očekávání, pouze málokdo se svěřuje svým sourozencům. V ČR mají chlapci a dívky tendenci se nesvěřovat nikomu, dívky dokonce uvedly, že 30 procent z nich se nikomu se svou šikanou nesvěřilo. Zde je na místě zamyslet se nad propagací šikany a zdůrazňování důležitosti šikanu řešit.

6.6 otázka: Co se stalo potom?

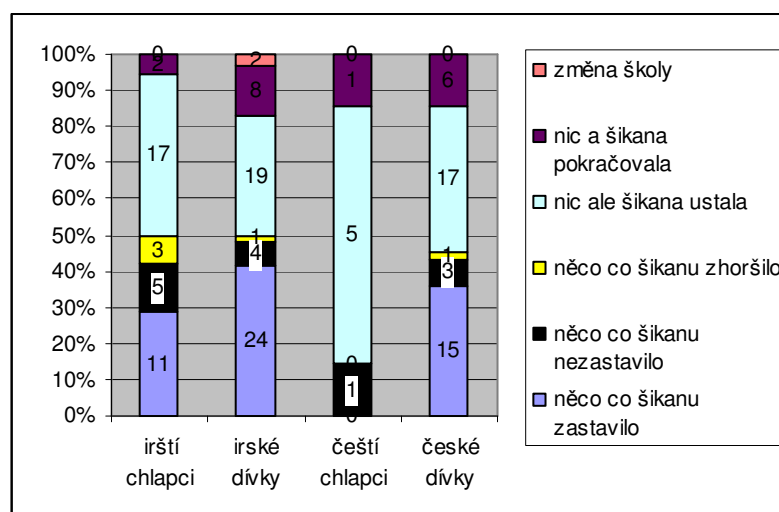
17 ICH uvádí, že se nepodniklo proti šikaně nic, ale ustala sama, 11 má zkušenost se zásahem, který šikanu zastavil, 5 vypovídá, že se něco stalo, což ale šikanu nezastavilo, 3 že se stalo něco, co dokonce šikanu zhoršilo, 2, že se nestalo nic a šikana nadále pokračuje. ID mají zkušenost, že bylo podniknuto něco, co šikanu zastavilo (24), nic, ale šikana vymizela sama (19), nic, ale šikana pokračovala (8), něco, co šikanu nezastavilo (4), 2 změnilly školu a něco, co šikanu ještě zhoršilo (1). ČCH vypovídají, že nebylo podniknuto nic, ale šikana ustala sama (5), něco, co šikanu nezastavilo (1) a nic, ale šikana pokračovala (1). Podobně jako ČCH i ČD mají nejčastější zkušenost, že nebylo podniknuto nic a šikana vymizela sama (17), v těsném závěsu bylo podniknuto něco, co šikanu zastavilo (15), v 6ti případech nebylo podniknuto nic a šikana pokračovala, ve třech případech bylo podniknuto něco, co šikanu nezastavilo. 1 dívka přiznává, že nebylo podniknuto nic a šikana nadále pokračuje.

6.6 tabulka

Co se stalo potom?				
	irští chlapci	irské dívky	čeští chlapci	české dívky
něco co šikanu zastavilo	11	24	0	15
něco co šikanu nezastavilo	5	4	1	3

něco co šikanu zhoršilo	3	1	0	1
nic ale šikana ustala	17	19	5	17
nic a šikana pokračovala	2	8	1	6
změna školy	0	2	0	0

6.6 graf

Srovnatelné údaje zaznamenáváme u ICH a ČD. Shodný počet respondentů odpovídá, že nebylo učiněno žádné opatření, ale šikana přesto vymizela sama. Jen o něco méně dotazovaných ICH a ČD má zkušenost, že bylo provedeno něco, co šikanu zastavilo a u malého procenta došlo po zákroku ke zhoršení šikany. ČCH tvrdí, že šikana u nich ustala samovolně. V případě ID byla v nejvíce případech učiněna opatření, která šikanu zastavila, dále šikana vymizela samovolně. 2 z dotazovaných ID změnily kvůli šikaně školu. Mezi dívkami je zhruba 10ti procentní výskyt šikany i přesto, že byla proti ní učiněna opatření. Tato nebyla schopna šikanu zastavit. ID mají větší zkušenost s potlačením šikany než ČD, což může být následek toho, že se se šikanou více svěřují. (viz 6.5. „Komu jsi řekl, že jsi šikanovaný?“)

6.7 otázka: Co dalšího jsi podnikl?

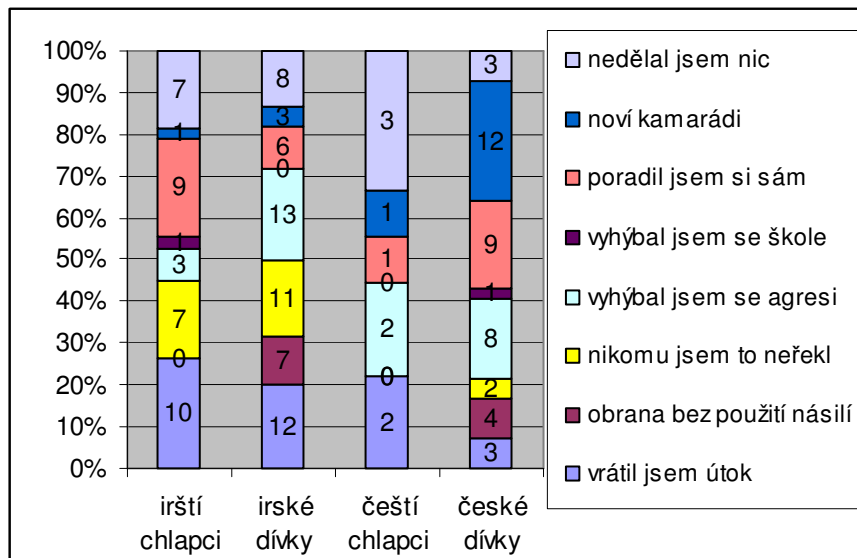
Nejvíce ICH vybralo možnost: „vrátil jsem útok“ (10), další si poradili sami (9), shodně (7) se vyslovilo pro možnost: „nikomu jsem to neřekl“ a „nedělal jsem nic“, agresorovi se vyhýbali 3 chlapci a shodný počet (1) se vyhýbal škole a našel si nové kamarády. Nejvíce ID se vyhýbalo agresí (13), vrátilo útok (12), nikomu to neoznámily (11), nedělaly nic (8), ubránily se bez použití násilí (7), poradily si samy (6), našly si nové kamarády (3). 3 ČCH nedělali nic, 2 vrátili útok, 2 se vyhýbali agresí, a shodně (1) si našli nové kamarády a poradili si sami. ČD si většinou obstaraly nové kamarády (12), nebo si poradily samy (9), vyhýbaly se agresí (8), nikomu šikanu neoznámily (5), ubránily se bez použití násilí (4), vrátily útok (3), nedělaly nic (3), vyhýbaly se škole (1).

6.7 tabulka

Co dalšího jsi podnikl?				
	irští chlapani	irské dívky	čeští chlapani	české dív- ky
vrátil jsem útok	10	12	2	3
obrana bez použití násilí	0	7	0	4
nikomu jsem to neřekl	7	11	0	5
vyhýbal jsem se agresí	3	13	2	8
vyhýbal jsem se škole	1	0	0	1
poradil jsem si sám	9	6	1	9
noví kamarádi	1	3	1	12
nedělal jsem nic	7	8	3	3

6.7 graf

Z grafu je patrné že ICH a ID oproti ČCH a ČD mají tendenci vrátit útok, nedělat nic nebo nikomu nic neříkat. Hodně si jich také dokáže poradit samo nebo se agresorům vyhýbají. V českých podmínkách dominuje vyhýbání se agresí, soběstačnost v boji a nalezení nových kamarádů. Málokterý ČCH nebo ČD vrací útok, nedělá nic nebo se vyhýbá škole. Mezi ČCH a ICH nezaznamenávám velkou souvislost, dívky se shodně vyhýbají agresí a agresorovi a brání se bez použití násilí, poradí si samy a najdou si nové kamarády.

6.8 Oznámení šikany (otevřené odpovědi)

1. otázka: **Udělal něco, co ti pomohlo?**

ČR:

- neudělali nic, jen mě podporovali
- pohrozili agresorovi, že jestli nepřestane, bude mít problémy

-ne, protože učitelka byla sama dětmi šikanovaná

IR:

- vyslechli si mě

- oznámili situaci řediteli školy

- řekli mi, ať agresora ignoruji

- pozvali si agresory do ředitelny a řekli jim, ať mě nechají na pokoji

2. otázka: **Co by sis přál, aby udělali jinak?**

ČR:

- učitelé by se měli snažit více o šikanu zajímat, potrestat viníky a urovnat situaci ve třídě

- aby mě nechali na pokoji (v důsledku amatérského postupu při vyšetřování šikany)

IR:

- měli by se ujisti, že jejich opatření jsou dodržována

- učitelé by měli být při vyšetřování více přátelští

- nenechat agresory přemoci oběť

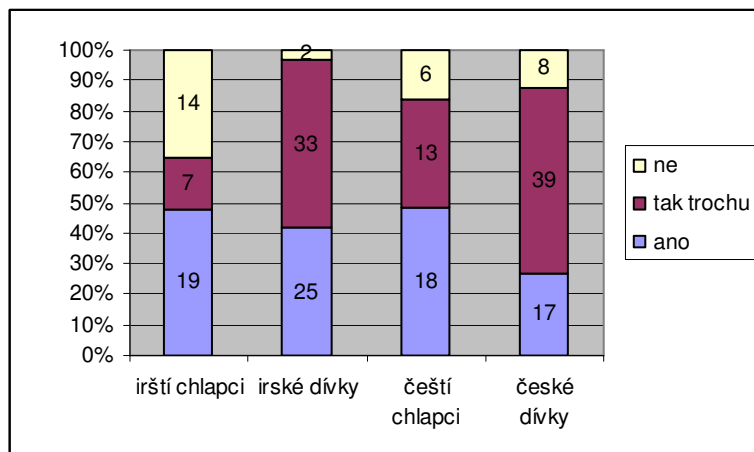
6.9 **otázka:** Víš, že ve tvé škole existuje někdo, na koho se můžeš s důvěrou obrátit v případě, že jsi šikanovaný?

Nejvíce ICH odpovědělo, že ano (19), ne (14) a tak trochu (7). Nejvíce ID uvedlo, že tak trochu (33), poté, že ano (25) a jen 2 dívky odpověděly, že neví o nikom. 18 ČCH ví o existenci kompetentního pedagoga na své škole, 13 má povědomí „tak trochu“ a 6 neví, že se může na někoho obrátit. 39 ČD má poloviční povědomí o tom, že na škole existuje někdo, kdo si je vyslechne a pomůže jim v případě, že jsou šikanováni, 17 jich si je plně vědomo a 8 si je jich plně nevědomky.

6.9 tabulka

Víš, že ve tvé škole existuje někdo, na koho se můžeš s důvěrou obrátit v případě, že jsi šikanovaný?				
	irští chlapci	irské dívky	čeští chlapci	české dívky
ano	19	25	18	17
tak trochu	7	33	13	39
ne	14	2	6	8

6.9 graf

Z odpovědí chlapců je zřejmé, že většinou ví o někom, kdo je jim na škole schopen pomoci, oproti děvčatům je však hodně chlapců, kteří o někom takovém nevědí vůbec. Střední proud je zastoupen u chlapců optimálně. Děvčata jsou opatrnější, polovina z nich tvrdí, že o existenci kompetentní osoby ví jen trochu, zato však je málo těch, které o ní nevědí vůbec. Zbytek je si jist potencionální oporou. Shodné skupiny jsou opět ID a ČD, ČCH a ICH mají také podobné výsledky, s ohledem na to, že zkoumaný vzorek irských chlapců si není dostatečně vědom školního řádu proti šikaně. 15 procent českých žáků také nemá toto povědomí.

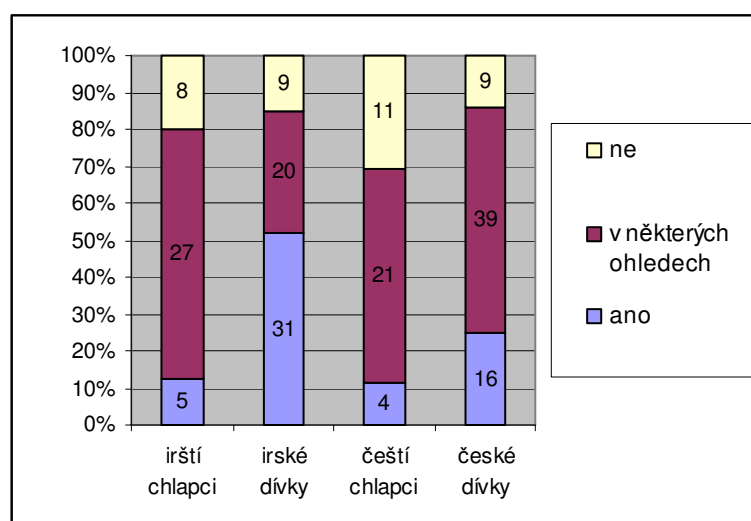
6.10 otázka: Myslíš si, že prevence šikany je ve tvé škole účinná?

ICH odpověděli většinou, že v některých ohledech ano (27), ne (8) a ano (5). ID si myslí, že prevence šikany na jejich školách je účinná (31), účinná v některých ohledech (20) a že účinná není (9). ČCH považují školní prevenci za účinnou v některých ohledech (21), za neúčinnou (11) a za účinnou (4). ČD věří v účinnost šikany v některých ohledech (39), v plnou účinnost 16 a v neúčinnost 9 dívek.

6.10. tabulka

Myslíš si, že prevence šikany je ve tvé škole účinná?				
	irští chlapci	irské dív- ky	čeští chlap- ci	české dív- ky
ano	5	31	4	16
v některých ohledech	27	20	21	39
ne	8	9	11	9

6.10 graf

Z grafu vyplývá opět zajímavé zjištění, že rozdílnost postojů a povědomí žáků nebude v národnosti, ale v pohlaví. ČCH a ICH odpověděli shodně, že preventivní opatření školy považují za účinné v některých ohledech, zbytek je označil spíše za neúčinné. V IR 20 a v ČR 30 procent. Účinnost opatření je vnímána bez výhrad pozitivně jen 10ti procenty žáků-chlapců. U dívek je shoda názorů na neúčinnost prevence, a to vždy 15 procent respondentek, 50 procent ID však považuje prevenci své školy za účinnou oproti českým 25ti procentům. Celkově vzato, irští žáci věří více v účinnost preventivních programů na svých školách než čeští.

6.11 otázka: Co si myslíš, že by tvá škola mohla ještě udělat pro lepší výsledek v boji se šikanou? (interpretace otevřených otázek)

Někteří žáci napsali, že se v dnešní době považuje za šikanu i to, co šikana není, že se šikana, dle jejich názoru příliš řeší a že rodiče mají své děti vychovávat tak, aby se nestaly terčem šikany. Také se objevily odpovědi, že šikana na dané škole neexistuje.

ČR:

- větší tresty za odhalenou šikanu
- větší pozornost
- zlepšit komunikaci žáků s učiteli
- více se zajímat
- přednášky, vypravování o šikaně, aby si agresori uvědomili, že dělají špatnou věc

IR:

- zaměřit se na vyhledání iniciátorů šikany
- přestat předstírat, že šikana na škole není
- aby byla ve škole místnost, do které může žák odejít, když je šikanován a zazvonit na učitele, aby za ním přišel si o tom promluvit, popř. jej zachránit před agresory
- odsoudit veřejně agresory
- nechat iniciátora vžít se do kůže šikanovaného

6.12 otázka: Je tady ještě něco, co bys mi chtěl napsat o šikaně?

(interpretace otevřených otázek)

ČR:

- je to hrozné svinstvo, nemělo by k tomu vůbec dojít
- setkávám se s ní téměř každá den
- někteří se umí bránit a někteří ne, někteří si šikanu zaslouží
- lidé, co šikanují nejsou zcela v pořádku
- brát šikanu s nadhledem
- není to hodné lidské důstojnosti-,hnusné a srabské“

IR:

- moje sestra byla povalená na zem a škubaly jí vlasy
- šikana se sama nezastaví, pokud se s ní něco neudělá
- je to ta nejubožejší věc
- byl jsem staršími žáky vhozen do popelnice, když jsem nastoupil na školu

7 VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ

Hypotéza 1: „Četnost a efektivita preventivních programů a osvěta v oblasti předcházení šikaně (primární prevence) vytváří v žácích důvěru ve výchovné činitele a posiluje vědomí o účinnosti prevence v jejich školách.

Na základě teoretických poznatků a návštěv školních zařízení v obou zemích se domnívám, že čeští žáci budou méně obeznámeni s existencí osoby, která jim na škole, v případě ohrožení šikanou, bude schopna pomoci a tím budou mít menší důvěru v účinnost prevence na jejich školách.

Interpretace dat: Z grafů 6.9 a 6.10 nevyplývají žádné velké rozdíly. Pouze 2 procenta irských dívek neví o tom, že mají na škole odborníka přes šikanu. U chlapců je to ale 35 procent. U českých žáků je to zhruba 15 procent u obou pohlaví. Důvěra v efektivitu prevence na školách je zhruba o tři procenta vyšší u irských žáků než u českých. K vyřčení definitivních závěrů je zcela jistě zapotřebí většího výzkumného vzorku, pro můj výzkum se však tato hypotéza projevila zčásti.

→ **Hypotéza se potvrdila zčásti**

Hypotéza 2: Předpokládám, že dívky se budou se svou šikanou více svěřovat a tím budou nápomocny k efektivnější možnosti šikanu napravovat. Jelikož v Irsku neexistují smíšené, ale dívčí školy, domnívám se, že na základě četnějších sdělení budou moci být nastolena adekvátní výchovná opatření spojená s pomocí oběti, protože bude efektivita zvládnutí šikany (terciální péče) vyšší.

Z tabulky 6.5 a 6.6 skutečně vyplývá, že dívky se, v případě, že jsou šikanovány, v průměru svěřují více než chlapci. Ze sdělení výzkumného vzorku irských dívek vyplývá, že se v jejich případech nejčastěji stalo něco, co šikanu zastavilo (oproti ICH, ČD a ČCH).

→ **Hypotéza se potvrdila**

Hypotéza 3: V Irsku existuje větší škála preventivních opatření proti šikaně, proto bude její výskyt na základních školách nižší než v České Republice.

Z mého dotazníkového šetření vyplývá, že 90 procent irských chlapců bylo dost anebo trochu šikanováno oproti českým chlapcům, z nichž přiznalo šikanu pouhých 20 procent ze všech dotazovaných. 65 procent českých dívek pocítilo šikanu a v Irsku to bylo 80 procent dívek. To je obrovský rozdíl. Nedomnívám se, že v reálu jsou čísla tak rozdílná. Rozdíl spíše tvoří to, co žáci skutečně považují za šikanu a jejich ochotu vypovídat. Vezmu-li v potaz 11. otázku mého dotazníku, ve které žáci píšou svá doporučení, co by mohla škola udělat pro efektivnější boj se šikanou, je zřejmé, že čeští žáci volají po prevenci, kdežto irští žáci již určité preventivní programy mají a jen je svými nápady chtějí zlepšit

→**Hypotéza se nepotvrdila**

Shrnutí

První způsob interpretace dat: Z tabulky č. 1 a č. 11 vyplývá, že ačkoli žáci hodnotí pozitivně preventivní péči školy v oblasti šikany, výskyt šikany na škole je vyšší než ve škole, kde se šikanou až zase tak nezabývají. Druhý pohled, který toto ověřování přineslo, se však dá interpretovat tak, že čím je otevřenější přístup školy k problematice, tím méně žáci svou šikanu tabuizují, z čehož vyplývá, že škola, ve které žáci přiznávají větší výskyt šikany může být v konečném důsledku „zdravější“ než škola, která zarytě tvrdí, že v ní šikana není a preventivních praktik se neúčastní. Buď je na české škole šikana méně rozšířená nebo ji čeští žáci méně přiznávají. (Oficiální statistiky se shodují na 42.5 procentech šikanovaných v ČR a 38.5 procentech obětí šikany v Irsku.)

Domnívám se, že čím více úsilí škola věnuje preventivním opatřením proti vzniku šikany, učí děti, jak se v daných situacích zachovat a usiluje o zdravé klima třídy i školy, tím je riziko výskytu šikany na škole nižší. Zároveň však, čím méně se škola věnuje problematice, tím méně můžou být její žáci informováni, což může vést k dezorientaci a neochotě při vyplňování dotazníků a tím zdánlivému pocitu, že šikana na škole neexistuje.

Dalším velkým poznatkem pro mě byla rozdílná data pro smíšené a jednopohlavní třídy. Děti, které navštěvovaly smíšenou třídu (Češi), vykazovaly podobné výsledky v případě individuálního zkoumání chlapců i dívek, kdežto výsledky dětí z nonkoedukačních zařízení se velmi lišily, většinou v neprospěch chlapců. Vyskytoval se také jiný typ šikany, specifický pro dané pohlaví.

Např. dívky šikanují nadávkami, vyčleňováním z kolektivu a sprostými sms či anonymními dopisy, chlapci se spíše uchylují k fyzickému násilí.

Informace vyplývající z dotazníkového šetření nám mohou být ilustrací, vodítkem a případným podnětem pro hlubší výzkum, nikoli však definitivním soudem, vzhledem k nízkému počtu respondentů. Určitá fakta, která byla posbírána a interpretace, která proběhla, nám můžou posloužit jako sonda pod „pokličku“ šikaně nejen na českých, ale i na irských školách.

Snahou mé práce bylo ozvláštnit odborné zpracování šikany formou komparativního výzkumu.

ZÁVĚR

Někteří lidé, a jak jsem s hrůzou zjistila při čtení svých vyplněných dotazníků, i děti, si myslí, že šikana je normálním jevem, který přijímáme a který nás zoceluje. Praxe však ukazuje, jak je nebezpečná a jak její důsledky oběti pronásledují po celý život i po jejím explicitním konci.

Má práce se touto problematikou měla zabývat v co nejširší míře a tím potenciálním čtenářům přiblížit všechny důležité aspekty a rizika jejího vzniku, průběhu, typologie obětí a agresorů, dopadu šikany na její účastníky a hlavně na konkrétních případech ve dvou zemích poukázat na důležitost prevence. Srovnávací studií jsem postihla primární, sekundární i terciální způsoby prevence šikany v jednotlivých zemích a tím přispěla ke čtenářově ilustraci rozdílné úrovně přístupů k boji se šikanou v obou zemích. Tímto byl splněn jeden z nejdůležitějších cílů stanovených pro teoretickou část práce. Mé představy na začátku předčila práce s cizojazyčnou literaturou, díky níž mám možnost interpretovat souvislosti primárních pramenů s výsledky dotazování

Velkou výzvou je pro nás, budoucí generaci pedagogů, zkvalitnit terciální způsoby prevence, která se týká dětí, které se již obětmi šikany staly. Domnívám se, že tato má u nás velké slabinu, jak jsem vycítila z výpovědí dětí, které se raději ani nesvěřují, protože nemají důvěru v účinnou pomoc

V praktické části jsem se snažila najít odpověď zejména na následující otázky:

- 1) jakým způsobem jsou děti nejčastěji šikanovány a jakou roli hrají koedukační zařízení (smíšené versus jednopohlavní třídy)
- 2) zda děti svou šikanu hlásí a komu
- 3) zda mají povědomí o existenci kompetentní osoby na škole, které by se nebály svěřit a měly by důvěru v to, že je schopna problém řešit
- 4) co se stalo, když postižený šikanu nahlásil
- 5) zda si myslí, že prevence jejich školy je v boji se šikanou účinná

Výsledky mého výzkumu ukazují, že děti jsou nečastěji terčem nadávek, typologie šikany se však liší v závislosti na pohlaví. Chlapci a děvčata šikanují jinak. Tento poznatek může inter-

pretovat šikanu ve smíšených třídách jako přirozeně neutralizující, jinými slovy: smíšené třídy snižují riziko šikany.

Děti se nejčastěji svěřují svým rodičům a kamarádům, v žádné ze zkoumaných zemí nemají příliš důvěry ve své pedagogy. Pedagogové by si měli uvědomit významnou roli, která jim v otázce šikany přísluší. V současné době se bohužel nedá říci, že tomu tak je. Pro mnohé učitele je šikana stále tabu, je pro ně lepší o ní mlčet a problémy s ní související raději zamést pod stůl. Je tomu možná také proto, že o šikaně vědí málo. Dosavadní pedagogické vzdělání neposkytuje ucelené poznatky o problematice šikanování a o zákonitostech skupinového života. V přípravě pedagogů citelně chybí systematický zážitkový výcvik se skupinou.

Když už se dítě rozhodne šikanu hlásit, má rozhodně větší šanci, že od ní bude úspěšně osvobozen v Irsku, kde je rozvinutější terciální prevence než v naší zemi. Primárními opatřeními, realizací peer programů a projektů byl položen základní kámen odboje, na který je nutno navázat a zvládnout řešit i následky šikany tak, aby dítě odcházelo do dospělého života s co nejmenšími šrámy a aby jeho stav coby šikanovaného trval co nejkratší dobu.

Potěšujícím zjištěním, že čeští i irští školáci reflektují existenci programů prevence na svých školách, opět však o jejich účinnosti pochybuje více našich dětí, jak vyplývá z výsledků mého šetření.

Cíle práce, stanovené v úvodu pro praktickou část, byly splněny. Praktická část poskytla informace, ze kterých jsem vyvodila kýžená fakta. Tato jsem rozebrala a vysvětlila u každé z dvanácti výzkumných otázek. Záměr práce koresponduje, k mé spokojenosti, s jeho výsledkem.

Nesmíme zapomínat, že šikana není záležitostí okamžiku, ale obvykle bývá trvalejšího rázu a může mít následky na celý život.

Je nezbytné učit naše děti, jak se šikaně bránit, nebát se a nestydět se říct, že je jim ubližováno. Pachatelé šikany musí být veřejně za své činy odsouzeni a potrestáni a oběť by měla vyhledat pomoc odborníka. Inspirace metodami využívanými v jiných zemích a její aplikace do našich realit může vnést nový náboj do boje s problematikou. Je v zájmu nás, nově nastupující generace pedagogů, abychom dítěti odbornou intervenci poskytli a byli tak nápomocni zrodu zdravé osobnosti dospělého člověka.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BYRNE, B.: Coping with Bullying in Schools. The Columba Press Dublin, 1993. 96p,

ISBN 85607 0654

KOLÁŘ, M.: Bolest šikanování, Portál, Praha, 2001. 272s., ISBN: 80-7178-513-X

KOLÁŘ, M. Poplachový plán při výbuchu brutální šikany. In. Bezpečnostní teorie a praxe. Sborník Policejní akademie ČR č.1, 2000, s. 121-132.

KOLÁŘ, M.: Skrytý svět šikanování ve školách. Portál, Praha, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1

HAVLÍNOVÁ, M. KOLÁŘ, M.: Sociální klima v prostředí základních škol ČR. Praha, MŠMT ČR, 2001

ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. 1. vyd. Praha: Portál, 1995.

BOURCET, S., GRAVILLONOVÁ, I.: Šikana ve škole, na ulici, doma Jak bránit své dítě. Albatros, Praha, 2006. 71s. ISBN 13-715-006-02

BYRNE, B.: Bullying : A Community Approach, The Columba Press Dublin, 1994.

HAVLÍNOVÁ, M. KOLÁŘ, M.: Sociální klima v prostředí základních škol ČR. Praha, MŠMT ČR, 2001.

KOLÁŘ, M.: Projekt minimalizace šikany /2005-2007/, informace dostupné z:

<<http://www.minimalizacesikany.cz/dokument.php3?kategorie=2>>

FOJTÍKOVÁ,Z. Cesta k nápravě I. Cyklus s dr. Kolářem o šikaně. Rodina a škola č. 6-7, 2000

KOLÁŘ,M.(ed): Školní šikanování. Sborník z 1. celostátní konference, konané 30.3. 2004 na PdF UP v Olomouci. Praha: Společenství proti šikaně, 2004. 72 s. ISBN 80-239-2999-1,
dostupný z:www.sikana.org

ELLIOT, M.: Bullying-a practical guide to coping for schools. Longman Group UK Ltd, 1992.
182 p., ISBN 0-582-08024-X

An Roinn Oideachais [Department of Education]: Guidelines on Countering Bullying Behaviour in Schools. The Stationery Office, Dublin. 1993.

O'MOORE A..M.; KIRKHAM, C. & SMITH. M. : Bullying behaviour in Irish schools: A nation-wide study. Irish Journal of Psychology, Dublin, 1996. 18, 2, 141-169

O'DONNELL, V. : Bullying : A Resource guide for Parents & Teachers. Dublin: Attic Press, 1995. ISBN 1855941759

Sticks and Stones Theatre Company 1994/1996. Handbooks: Dublin, 1996.

CaAIMS, E., & LEWIS, C.A.: Memories of the troubles: Social representations and social identity. Fifth European Congress of Psychology,Dublin, Ireland, 1997

European Conference on Initiatives to Combat School Bullying: National Posters. Dostupný z: <<http://www.gold.ac.uk/euconf/posters/ireland.html>>

GÁL Fedor, Násilí. Nakladatelství EDEM, Praha, 1994. 103s

MUSIL, R.: Zmatky chovance Torlese. Mladá fronta, Praha, 1993. ISBN 80-204-0379-5

PRŮCHA, J. - WALTEROVÁ, E. - MAREŠ, J. Pedagogický slovník Praha : Portál, 1998s.
318,

PARRY, J., CARRINGTON, G.: Čelíme šikanování. Metodický materiál Institutu pedagogic-
ko-psychologického poradenství ČR, 1995, překlad z angličtiny, s.8

VOŽENÍLKOVÁ, J.: reakce na článek J. Michalíka: Půjdou školy za šikanu před soud? UN,
č.19/2004,
<http://www.ucitelskenoviny.cz/archiv_print_page.php?vydani=22&rok=04&odkaz=pujdou.htm&PHPSESSI>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ASTI	Assosiation of Secondary Teachers of Ireland (Asociace irských středoškolských učitelů)
MIŠ	Projekt Minimalizace šikany
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
DES	Department of Education and Science (Ministerstvo školství v Irsku)
INTO	Irish National Teachers Organisation (Národní svaz pedagogů)
ILES	Improving the Environment in Schools through Bullying and Discipline Strategies (Program na zlepšení školního klimatu s důrazem na disciplínu a zamezení šikaně)
CAB	Campaign against Bullying (kampaň proti šikaně)
NYF	National Youth Federation (Národní svaz mládeže)
ISPCC	Irish Society for the Prevention of Cruelty to Children (Irská společnost proti násilí na dětech)
CDVE C	City of Dublin Vocational Educational Committee (Odborně-vzdělávací rada města Dublinu)
ICH	irští chlapci (zkratka užitá ve výzkumné části)
ID	irské dívky (zkratka užitá ve výzkumné části)
ČCH	čeští chlapci (zkratka užitá ve výzkumné části)
ČD	české dívky (zkratka užitá ve výzkumné části)

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 -příklad chlapecké školní uniformy

-dívčí školní uniforma

Obrázek 2: Jan Scherbaum, český student v Dublinu 1

Obrázek 3. Loga vybraných irských škol

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – dotazník, verze v českém jazyce

Řekni mi něco o šikaně...

Nemusíš se nikde podepisovat. Prostě napiš vše, co chceš a jak to cítíš.

Úkolem mého dotazníku je zjistit, co si myslíš o šikaně ve Tvé škole. Když nenajdeš svoji odpověď v nabídnutých možnostech, připiš ji do volného pole. Omlouvám se děvčatům za to, že dotazník je napsán pouze v mužském rodě. Samozřejmě je určen i dívkám, jen si prosím, přimyslete koncovku "á". Poznám Vás hned z první otázky☺

Něco o Tobě

a) Jsem

chlapec

dívka

b) Mám _____ let.

c) Navštěvuji _____ třídu.

1. Byl jsi někdy šikanovaný?

Ne, nikdy jsem nebyl šikanovaný

Ano, byl jsem šikanovaný trochu

Ano, byl jsem dost šikanovaný

2. KDY jsi byl šikanovaný?

Nikdy jsem šikanovaný nebyl

Už je tomu dost dlouho

Minulý rok

Minulé pololetí

Minulý měsíc

Minulý týden

3. O JAKÝ DRUH šikany se jednalo?

Nikdy jsem šikanovaný nebyl

Nadávky

Vyčlenění z kolektivu, záměrné přehlížení, odmítání

Strkání, „pošt'uchování“

Sprosté řeči či historky na můj účet

Byl jsem nucen odevzdávat peníze či osobní věci

Byl jsem nucen dělat něco, co jsem nechtěl

Posmívali se mi, jak vypadám, chodím oblékán

Říkali mi, že jsem „GAY, LESBA“ (ačkoliv to není pravda)

Kvůli mému náboženství

Kvůli mé rase, vrozené odlišnosti

4. KDE k šikaně docházelo?

Nikdy jsem nebyl šikanovaný

Ve třídě

- Na chodbě školy
- V jídelně
- Na hřišti, v družině, v zájmovém kroužku
- Na cestě do a ze školy
- _____

5. KOMU jsi řekl, že jsi šikanován?

- Nikdy jsem nebyl šikanován
- Nikomu jsem to neřekl
- Dospělému ve škole
- Jinému dospělému
- Kamarádovi
- Staršímu kamarádovi
- Rodičům nebo příbuzným
- Sestře, bratrovi
- Výchovnému poradci, vychovateli
- Zavola jsem na Linku důvěry
- _____

6. CO se stalo POTOM?

- Nikdy jsem nebyl šikanován
- Byla učiněna opatření, která šikanu zastavila
- Byla učiněna opatření, ale šikanu to nezastavilo
- Byla učiněna opatření, ale ta šikanu ještě zhoršila
- Nic se nestalo, šikana vymizela sama
- Nic se nestalo a šikana nadále pokračuje

7. CO DALŠÍHO jsi podnikl?

- Nikdy jsem nebyl šikanován
- Vrátil jsem útok
- Ubránil jsem se bez použití násilí
- Nikomu jsem to neřekl
- Snažil jsem se vyhýbat agresorům
- Vyhýbal jsem se škole
- Poradil jsem si sám
- Našel jsem si nové kamarády
- Nedělal jsem nic
- _____

8. KDYŽ jsi někomu řekl, že jsi šikanován

- Udělali něco, co ti pomohlo?

_____

_____

_____

- Co by sis přál, aby bývali udělali jinak? _____

_____

_____

9. Víš, že na Tvé škole existuje někdo, na koho se můžeš s důvěrou obrátit v případě, že jsi šikanován?

- Ano
- Tak trochu
- Ne

10. Myslíš si, že prevence šikany je ve Tvé škole účinná?

- Ano
- V některých ohledech
- Ne

11. Co si myslíš, že by Tvá škola mohla ještě udělat pro lepší výsledek v boji se šikanou?

---

12. Je tady ještě něco, co bys mi chtěl napsat o šikaně?

Díky za zodpovězení těchto otázek.

V případě pocitu, že jsi šikanován, ve škole či kdekoli jinde, pokus se najít někoho, komu důvěruješ a svěřit se mu. Pomoc nabízí i linky důvěry, kde pracují lidi, co umí dobře naslouchat i poradit

PŘÍLOHA B – DOTAZNÍK V ANGLICKEM JAZYCE

TELL US ABOUT BULLYING

Please do not put your name on this form anywhere. You are allowed to tell us anything you want to. We would like to know what you think about bullying in your school or organisation.

1. Have you ever been bullied ?

(please tick one box)

No, I have never been bullied

If so skip to question 9

Yes, I have been bullied a little bit

Yes, I have been bullied a lot

3. When were you bullied ?

(you can tick more than one box)

A long time ago

Last year

Last month

Last week

2. What kind of bullying was it ?

(you can tick more than one box)

Called names

Left out or excluded by other children

Punched or pushed

Nasty stories told about me

Asked to give up money or belongings

Being sent nasty texts or emails

Forced to do something

Teased about the way I look

Called gay (whether or not it's true)

Because of my religion

Because of my ethnicity or race

.....

4. Where did the bullying happen?

(you can tick more than one box)

In a classroom

In the corridors

In the dinner hall

In the playground

On the way to or from school

.....

5. Who did you tell that you were being bullied?

(you can tick more than one box)

I told no-one

An adult at school

Another adult

A friend

O. An older boy or girl

O. My parent or carer

O. My brother/sister

O. A peer supporter

O. I phoned a helpline 1800 666 666

O.

.....

6. What happened then?

O. Something was done that stopped the bullying

O. Something was done but didn't stop the bullying

O. Something was done but it made the bullying worse

O. Nothing was done but the bullying stopped anyway

O. Nothing was done and the bullying carried on

O. ....

7. What else did you do about being bullied?

(you can tick more than one box)

O. I fought back

O. I stuck up for myself without fighting

O. I took no notice

O. I tried to keep away from the bullies

O. I stayed away from school

O. I dealt with it myself

O. I made new friends

O. I did nothing

O. ....

8. If you have been bullied and you told someone...

O. What did they do that was helpful?

.....

.....

O. What would you like them to have done differently?

.....

.....

9. Do you know about your school's anti-bullying policy? (please choose one)

O. Yes

O. Sort of

O. No

10. Do you think what your school does about bullying is working? (please choose one)

O. Yes

O. In some ways

O. No

11. What else do you think your school could do to stop bullying .

.....

.....

12. Is there anything else you want to tell us about bullying? Tell us about yourself : a. I am a
O Boy O Girl
b. I am ..... years old. c. I am in
class
.....
.....
.....

Příloha C – Dopis rodičům (Mater Christi- překlad z Aj)

Drazí rodiče!

Chci vás tímto poprosit o pomoc v záležitosti, která se nás všech dotýká. Nedávno jsme byli svědky nesouvisejících případů násilného chování několika málo žáků. Tyto incidenty se pak ze školy přenáší do domovů obětí a mladších žáků vyvolávají úzkost jejich i rodiny. Naše škola má v této oblasti velmi dobrou pověst, je jedna z nejkontrolovanějších a na většinu žáků se, co do jejich zodpovědnosti, můžeme spolehnout. Silně se domnívám, že chování několika by nemělo mít vliv na ostatní a že několika nezodpovědným jedincům by nemělo projít zastrašování ostatních. V naší škole trávíme řešením problémů dětí opravdu mnoho času.

Používáme metodu předcházení incidentů "oddechový čas" pro zklidnění, diskuse a sdílení problémů. Proším, požádejte své dítě, aby neoplácelo (stejným), toto vždy vede ke konfliktům a každý se pak cítí jako oběť nikoli viník.

Doufám, že budete moci pomoci v následujících bodech:

-Dejte nám prosím vědět pokud vaše dítě bylo šikanováno, ohroženo či zraněno jiným

-Pokud je vaše dítě ten co nejdřív udeří a pak přemýšlí, vážně si s ním prosím promluvte

Vnímám toto jako tak závažný problém, že budu v budoucnu suspendovat žáka, který se mstí, nebo se spolčí s jinými proti slabším nebo se chová nevyprovokovaně násilnicky.

Pevně věřím, že uděláte co bude ve vašich silách, abyste nás podpořili v udušení tohoto nežádoucího trendu k násilí. Je v zájmu všech, aby se s takovými případy antisociálního chování zatočilo co nejpřísněji.

Srdečně zdraví Vaše škola

INFORMAČNÍ LETÁK PRO RODIČE

Jak ochránit své dítě před šikanou

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje, když jeden nebo více spolužáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým.

V počátku se to děje nenápadně, prostřednictvím různých legrácek a "testíků" (strkání, nadávání, schovávání věcí...), případně odmítáním, přehlížením, zesměšňováním a pomlouváním. Později se otravování života obětí stupňuje a zdokonaluje. Nastupuje fyzické násilí (bití, krádeže a poškozování věcí) nebo kruté psychické násilí, někdy oboje dohromady.

Následky šikanování

Šikanování je vážná věc a v řadě případů bývá trestným činem. **Utrpení dětí je nepředstavitelné a jeho následky na těle i na duši mohou nést po celý svůj život.**

Jak dítě zachránit?

Rodičům doporučujeme využít některou z alternativ podle toho, jak je konkrétní škola připravena šikanování řešit. Předpokladem, abyste to zvládli, je seznámit se s literaturou o tomto problému (viz bod *Co číst*).

V případě nejistoty se můžete obrátit na odborné pracoviště (viz bod *Koho kontaktovat*).

Koho kontaktovat

Obrátit se můžete především na pedagogicko-psychologickou poradnu, která má školu na starosti. Podle příslušného obvodu ji najdete v telefonním seznamu.

Od roku 2000 začala postupně rozvíjet činnost poradna *Občanského sdružení proti šikaně*, která je zaměřena speciálně na pomoc obětem šikanování a jejich rodičům. Podrobnější informace lze získat na kontaktní adrese Podbabská 17, 160 41 Praha 6, nebo na internetové adrese: <http://sweb.cz/sikana.os>

Co číst

Kolář, M.: *Bolest šikanování*. Portál, Praha 2001